

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти
та управління закладом освіти

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
ІНТЕГРАЦІЯ РОМСЬКИХ ДІТЕЙ У СИСТЕМУ ДОШКІЛЬНОЇ
ОСВІТИ ПОРІВНЬНИЙ АНАЛІЗ УГОРЩИНИ ТА ЗАКАРПАТТЯ

БАТІ ЕМЕШЕ ІВАНІВНА

Студент(ка) IV-го курсу

Освітня програма: Дошкільна освіта

Спеціальність: 012 Дошкільна освіта

Рівень вищої освіти: бакалавр

Тема затверджена на засіданні кафедри
Протокол № 1 від 30 серпня 2023р.

Науковий керівник:

Поллої Каталін Дезидерівна,
доктор філософії, доцент кафедри

Завідувач кафедри:

Біда Олена Анатоліївна,
доктор пед. наук, професор

)

Робота захищена на оцінку _____, «__» _____ 2024 року
Протокол № _____ / 2024

**Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II**

**Кафедра педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти
та управління закладом освіти**

Кваліфікаційна робота

**ІНТЕГРАЦІЯ РОМСЬКИХ ДІТЕЙ У СИСТЕМУ ДОШКІЛЬНОЇ
ОСВІТИ ПОРІВНЬНИЙ АНАЛІЗ УГОРЩИНИ ТА ЗАКАРПАТТЯ**

Рівень вищої освіти: бакалавр

Виконавець: студент(ка) IV-го курсу

БАТІ ЕМЕШЕ ІВАНІВНА

освітня програма: Дошкільна освіта

спеціальність 012 Дошкільна освіта

Науковий керівник: **Поллої Каталін Дезидерівна,**
доктор філософії, доцент кафедри

Рецензент: **Депчинська Іветта Аттілівна,**
кандидат педагогічних наук, доцент

Берегове
2024

**Ukrajna Oktatási és Tudományügyi Minisztériuma
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola**

**Pedagógia, Pszichológia, Tanító, Óvodapedagógia,
Oktatási Intézményvezetés Tanszék**

**A 3-6 ÉVES ROMA GYEREKEK BEILLESZKEDÉSE MAGYARORSZÁGI
ÉS KÁRPÁTALJAI ÓVODÁKBA**

Szakdolgozat

Készítette: Bátyi Emese

IV. évfolyamos óvodapedagógus

szakos hallgató

Témavezető: Pallay Katalin

PhD, tanszéki docens

Recenzens: Depcsinszka Ivett

pedagógiaitudományok kandidátusa, docens

ЗМІСТ

Вступ	6
I. Роми в Угорщині та на Закарпатті. Характеристика ромської національної меншини	8
1.1. Соціальне становище ромів	10
1.2. Мовний недолік	10
1.3. Упередження та дискримінація	11
II. Основні групи ромів в Угорщині та на Закарпатті	16
2.1. Методика виховання ромських вихованців дитячого садка.....	18
2.2. Ромські діти в дитсадку	20
2.3. Поява ромських/циганських знань у педагогічній освіті	23
2.4. Інтеграція	25
III. Методологічні засади дослідження	27
IV. Результати дослідження	30
4.1. Результати якісного інтерв'ю.....	30
4.2. Результати кількісного анкетного дослідження.....	35
ВИСНОВКИ	47
РЕЗЮМЕ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА	50
ДОДАТОК	53

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	6
1. A romaság Magyarországon és Kárpátalján. A roma kisebbség jellemzői.....	8
1.1. A romák szociális helyzete.....	10
1.2. Nyelvi hátrány	10
1.3. Előítéletesség és hátrányos megkülönböztetés.....	11
2. Magyarországi és kárpátaljai cigányok alapsoportjai	16
2.1. Oktatási módszerek roma óvodások számára	18
2.2. Roma gyerekek az óvodában	20
2.3. Roma/cigány ismeretek megjelenése a pedagógusképzésben	23
2.4. Integráció	25
3. A kutatás módszertani háttere	27
4. A kutatás eredményei.....	30
4.1. A kvalitatív interjú kutatás eredményei.....	30
4.2. A kvantitatív kérdőíves kutatás eredményei.....	35
Összefoglalás	47
PE3IOME	49
Felhasznált irodalom	50
Mellékletek	53

Bevezetés

A 3–6 éves roma gyerekek beilleszkedése kárpátaljai és magyarországi óvodákba című témát azért választottam, mert szerettem volna egy átfogó képet kapni a roma gyerekek helyzetéről szülőföldünkön és Magyarországon. Az óvodai nevelés alapvető szerepet játszik abban, hogy a roma gyerekek megfelelően felkészüljenek az iskolai életre, csökkentve ezzel a későbbi tanulási nehézségeket és társadalmi kirekesztettséget. Emellett az óvodai közösségekben való jelenlét elősegíti a különböző kulturális háttérrel rendelkező gyerekek közötti interakciókat, ami hozzájárul a kulturális sokszínűség elfogadásához és a tolerancia erősítéséhez. A téma kutatása segíthet az óvodapedagógusok felkészítésében, új módszerek kidolgozásában és a meglévő gyakorlatok fejlesztésében, hozzájárulva ezáltal a roma közösségek társadalmi mobilitásának és életminőségének javításához. Szakdolgozatom célja, hogy képet kapjak a roma gyerekek óvodai beszoktatásáról, szociális helyzetéről nyelvi hátrányairól, valamint a velük tanúsított előítéletességről. Fontosnak tartottam feltárni, hogy a pedagógusok miként bánnak a roma gyerekekkel. Leendő óvodapedagógusként különösen érdekessé vált számomra e téma, mivel számomra nagyon fontos, hogy miként viselkednek a gyakorló óvónők a roma származású gyerekekkel.

Motivált az is, hogy viszonylag terjedelmes irodalma van a témának, aminek a feldolgozása segített az elemző munkámban. Rendkívül fontos, hogy az óvodában minden gyermekkel egyformán bánjanak, hisz ez nagy hatással van az életben is rájuk, valamint a teljesítményükre is, viszont ez sok esetben nem valósul meg, így rengeteg roma gyereket ér hátrányos megkülönböztetés. Sajnos a környezetünkben előfordul, hogy a romákat etnikai alapon hátrányos megkülönböztetés éri. Eltérő kultúrával, szokásokkal, családi, társadalmi háttérrel rendelkeznek és szintén más hozzáállást eredményez részükről a beilleszkedés.

A munkám során a roma gyerekek integrációjával foglalkozom Magyarországon és Kárpátalján, továbbá megvizsgálom, hogy milyen hatással vannak a roma gyerekekre és eredményességükre az oktatáson belüli és kívüli tényezők. Kitértem arra is, miként bánnak a pedagógusok a roma gyerekekkel. A munkám célja közé tartozik, hogy jobban belelássak, hogyan fogadják el a roma gyerekeket a környezetünkben, illetve mennyire elfogadó a társadalom velük szemben.

Munkám megírásában nagy segítséget nyújtottak a következő szakirodalmak, leginkább: Hajdics- Szűcs, 2018; Babusik, 2003; Bordács, 2001, Forray, 1998, Dobrik, 2002.

Szakdolgozatom három fejezetből tevődik össze. Az első fejezetben a roma gyerekek szociális helyzetét, nyelvi hátrányait mutatom be, illetve az előítéletességre és a hátrányos megkülönböztetésre tértem ki. A második fejezetben a romák csoportjairól a pedagógiai módszerekről, roma gyerekekről az óvodában, illetve a pedagógusképzésben és az integrációra is ki

tértem. A munkám harmadik fejezetébe a módszertani háttérét mutatom be. A negyedik fejezet tartalmazza a kutatás eredményeit. A kutatás során a kvantitatív kutatási módszerek körébe tartozó kérdőívet és a kvantitatív kutatások körébe tartozó interjút is alkalmaztam. A kutatási kérdőívvel olyan kárpátaljai és magyarországi roma és nem roma szülőket céloztam meg, akiknek óvodáskorú gyermeke van és gyermekeik olyan óvodába jár, ahol roma és nem roma gyerekek együtt tanulnak. Ezen kívül mélyinterjúkat készítettem olyan Kárpátalján és Magyarországon dolgozó óvodapedagógusokkal, akiknek a csoportjaiban együtt járnak roma és nem roma gyerekek.

1. A romaság Magyarországon és Kárpátalján. A roma kisebbség jellemzői

A romaság helyzetével, életviszonyaival foglalkozó kutatások Magyarországon nagy múltra tekintenek vissza. A roma szó, illetve a fogalom nagyon sokszínű. Túlnyomórészt negatív torz képzeletek társulnak. A múltra és a jelenre is jellemző, hogy azok az embertípusok, akik nem tisztelnek sem törvényt sem tekintélyt, saját elképzelés szerint hajlandók élni: könnyedén, szabadon, a természet gyermekeként, csak ösztönökre és képzeletvilágra hagyatkozva. A romák a másságuk miatt nagyon nehéz helyzetben vannak, mert az akadályaik a helyzetükből adódóan lélektani háttérűek (Forray,1998).

Ha a nem romák akadályokkal élik meg a mások másságát, vajon mit jelenthet a „más” embernek megélni a saját másságát, azt, hogy ő más nem a többség.

A „cigány” besorolás nemcsak a legtöbb társadalomban, hanem magukban a cigányokban is ellenérzést vált ki. Bizalmatlanságot éreztet mások iránt, ami miatt csökken az önbizalom, romlik a teljesítmény, elfogadhatatlanná válik mások számára. Esélyegyenlőség. Valóban létezik, érvényes ez a kifejezés mindennapi életben? Minden született embernek a saját környezetében, családjában és helyzetében kell felnőnie. Nem lehet választani. A „köre” hulló magnak is kövön kell maradnia. Nem lehet kivárnia a nyarat” – írta egykor Váci Mihály versében. A romáknak is meg kell teremteniük a saját lehetőségeiket. A másság a felnőttek számára is komoly akadály, de a gyerekeknek is kihívást jelent. A diákok hozzák magukkal az otthoni kultúrát, szokásokat és értékeket (Forray,1998).

A cigányok ma nem egységesek az anyanyelvük szerint. A múlt század végi cigányok népszámlálási elemzései már rávilágítottak arra, hogy a cigányok alapvetően beilleszkednek környezetük többségi csoportjába nyelvüket és vallásukat tekintve. Egy 1971-es reprezentatív felmérés szerint az akkori 320 ezer cigány 70%-a magyar, 20%-a cigány, 7-8%-a román volt. A kultúra és az életmód statisztikailag nehezebben meghatározható. Az 1990-es népszámláláskor 48 ezren beszéltek roma anyanyelvet, nemzetiség szerint pedig 142 ezren. A közvélemény szerint az életmód és a kultúra az, amiben a cigányok leginkább különböznek másoktól. Voltak és vannak jellemző cigány foglalkozások, de tipikusság semmiképpen sem a cigányokat jellemzi (Kemény,1999).

A romák sokszínűsége miatt különösen nehéz helyzetben vannak, mivel problémáik háttérben pszichológiai okok is állnak. A sokszínűség nagy stressz forrása a mindennapi találkozások során. Könnyebb megszüntetni és elutasítani a másikat, mint megismerni egymást,

foglalkozni a másikkal, elviselni a másikat, türelmesnek lenni a másikkal, kíváncsinak lenni a másokra. Az ismeretlen és a kiszámíthatatlanság félelemhez és bizalmatlansághoz vezet.

Kárpátalján élő roma kisebbség különleges helyet foglal el, mind kulturális és demográfiai szempontból. Az alábbiakban a roma közösség főbb jellemzői vannak.

- **Demográfiai jellemzők**

Kárpátalján sajátos helyzetben van a cigány/roma kisebbségi közösség. A 2001 évi ukrainai népszámlálás adatai szerint az ország 48,24 millió lakosa közül 47 587 fő az összlakosság 0,1% vallotta magát cigánynak (Beregszászi–Cserniczkó, 2004).

- **Nyelvi kulturális jellemzők**

A romák nyelvi identitása sokrétű. Noha a roma lakosság közel 45%-ának anyanyelve cigány nyelvjárás. Ukrajnában ezeket a nyelveket nem védi a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kártája (Braun és mtsai, 2010). Ennek ellenére a cigány nyelv fontos kulturális és identitásképző tényező a közösségen belül.

- **Oktatás és Szociális Integráció**

Az oktatás terén a roma gyerekek számos nehézséggel néznek szembe. Az inkluzív oktatási programok és a kulturális érzékenységet elősegítő nevelési módszerek alkalmazása segíthet javítani a roma gyermekek beilleszkedési esélyeit az óvodai és iskolai környezetben (Beregszászi–Cserniczkó, 2007). A roma közösségek és az oktatási intézmények közötti együttműködés kulcsfontosságú sikeres integráció érdekében.

- **Gazdasági helyzet**

A roma közösségek gazdasági helyzete általában kedvezőtlenebb a többségi társadalomhoz képest. Alacsonyabb munkaerőpiaci részvételük hozzájárul a szegénység és a társadalmi kirekesztettség magasabb arányához.

- **Egészségügyi Helyzet**

A roma lakosság számára az egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés korlátozott, ami az egészségi állapotukban is megmutatkozik. Az egészségügyi ellátás és a prevenció programok fejlesztése elengedhetetlen a helyzet javításához (Beregszászi – Cserniczkó, 2004).

1.1. A romák szociális helyzete

Az óvodába, iskolába kerülő gyerekek sok mindenben különböznek nem cigány társaiktól. A roma háztartások 60 százalékban még ma is szegregációban él nehéz körülmények között: rosszul felszerelt lakások, amelyek mintegy harmadában csak egy szoba van. A cigány gyerekek iskolai bukásának jelentős oka a szociális hátrány: a családok nem engedhetik meg maguknak a tandíjat, a túlszűfolttság és kedvezőtlen lakáskörülmények szinte lehetetlenné teszik az otthoni tanulást, a helytelen táplálkozás és az egészségtelen életmód rontja a tanulók egészségét (Kertesi, 1998).

A hazai roma lakosság kedvezőtlen társadalmi, ezen kívül ökonómiai helyzete, valamint ebből következően leszakadása gyakran előforduló téma a közbeszédben, de az eszmecsere sok esetben nélkülözi az adatokat. Jelen fejezetben igyekszünk összeszedni a romák helyzetét bemutató legfrissebb tényezőket az oktatás, a foglalkoztatás, a lakhatás, valamint az egészségi állapot területén. A téma jelentősége nem kérdéses: becslések szerint az állam lakosságának nagyjából 6–7 százalékát kitevő roma népesség a társadalom legszegényebb, legnagyobb mértékben kirekesztett, másképpen megfogalmazva összességében legsérülékenyebb csoportja. A cigányok, ezen kívül a többségi társadalom közötti differencia az elmúlt harminc évben lényegében folyamatosan nő, főként a cigányság lakóhelyi szegregációja, valamint a társadalmi tér egyéb szegmenseiben, elsődlegesen az edukáció területén érzékelhető elkülönülés. Ezzel együtt a romák iskolai, valamint munkaerő-piaci pozíciója továbbra is gyenge, ami a szegénység tartós fennmaradásához, továbbá mélyüléséhez vezet. Mindez sok esetben párosul a romákat körülvevő negatív, nem elenyésző mennyiségben ellenséges légkörrel, ami a többségi társadalom nagyobb szegmense felől érkező előítéletekben, valamint diszkriminációban testesül meg (Bernát, 2014).

1.2. Nyelvi hátrány

A magyarországi cigányok több mint kétharmada beszéli anyanyelvként a magyart, többiek a cigány dialektust vagy a román nyelv egy változatát beszélik. Ebből is látható, hogy bár a nem magyar anyanyelvű csoportokhoz tartozók száma viszonylag csekély, és az évtizedek során bekövetkezett nyelvi változások miatt folyamatosan csökken, mégis az ország egyik legnagyobb nyelvi kisebbsége. Erre a tényre mindeddig nem figyelt a közoktatás. A cigány tanulók felzárkóztatásának ma is az egyik legfontosabb célja, hogy úgy felzárkózzanak, hogy nyelvi értelemben is „oktathatóak” legyenek. Főleg az óvodába nem járó cigány gyerekeknél az elvárt magyar nyelvtudás hiánya már a kezdetektől hátráltatja a tanulást. Egyes cigányok

funkcionálisan kétnyelűek, ami azt jelenti, hogy különböző nyelveket használnak: a saját nyelvüket használják csoporton belüli kommunikációhoz, míg egy másik nyelvet – általában többség hivatalos nyelvét – a formális helyszíneken, az irodákban, hivatalokban (Babusik, 2002).

Már egy csoportos kirándulás is olyan terep, ahol a magyar nyelv használata elengedhetetlen a sikerhez. Ezért fordul elő olyan gyakran, hogy míg a gyermek óvodás, addig szinte csak cigány nyelven folyik otthon a társalgás, amikor azonban iskolás lesz, szinte csak magyarul. Mechanizmusismerős lehet, ha arra gondolunk, hogy külföldön elő, de egymás közt magyarul beszélő ismerőseink milyen gyakran élnek meg olyan élményeket és szereznek olyan ismereteket, amelyeket az adott ország nyelvi elemei neveznek meg legpontosabban. Ők ezeket a kifejezéseket természetesen megtanulják, s évekkel később, anyanyelvi környezetbe visszatérve is csak fogcsikorgatva, kénytelen-kelletlen használnak magyar megfelelőket (Arató, 2014).

A „nyelvi hátrány” terminusa, sok esetben Réger Zita nevének, valamint egy-két tőle származó, eredeti szövegkörnyezetéből kiragadott bekezdésének a kíséretében mára kötelezően megjelenik majdnem minden oktatási helyzetelemzésben, ám sok esetben nem a cigány gyermekek alacsonyabb iskolai teljesítményének, lemaradásának, lemorzsolódási mutatóinak a különféle nyelvi, etnikai, szociokulturális másságból adódó magyarázó tényezőjeként, hanem a családi háttérrel, rossz társadalmi helyzettel, a szegénységgel összefüggő szimptomaként. A cigány gyermekek iskolai nehézségének jelentős szegmense a nyelvi gyökerű, valamint, hogy ez az iskolai követelményeknek jó teljesítmény „normalitás” definíciójához viszonyítva deficitként értelmezett nyelvi hátrány más területekre is áttevődő hátrányként társadalmi esélytelenséggé válik. A cigány gyermekeket integráló akaró projektek nagy méretű részében azonban még mindig nincsen helye a cigány (román és beás) nyelveknek, valamint e nyelvek belső dialektus változatosságának, a változatos családi, valamint közösségi nyelvi elrendezések figyelembevételének, sem pedig az otthonról hozott eltérő nyelvi szocializációs, valamint beszélési minták pozitív értékelésének, deficit helyett a nem cigány nyelvi, kulturális szocializációs mintákkal kölcsönösen másságként való értelmezésének (Bartha, 2015).

1.3.Előítéletesség és hátrányos megkülönböztetés

Mi az előítélet? A „rossz” feltételezése másokról kellő bizonyíték nélkül. (De mi a rossz?)
Vagy az előítélet valamely személlyel szemben érzett idegenkedő vagy ellenséges attitűd,

melynek alapja pusztán abban rejlik, hogy az illető személy egy adott csoporthoz tartozik, és ennek következtében feltételezik róla, hogy a csoportnak tulajdonított negatív tulajdonságokkal ő is rendelkezik (Gordon Willard Allport nyomán Horváth, 2019).

Az előítélet és az előítéletesség napjainkban jelen van. Mindig is volt és mindig is lesz a másik egyénről véleményünk, annak ellenére, hogy bármilyen információt tudna róla. Előítélettel viselkednek az emberek másokkal, egyénekkkel vagy akár a közösséggel szemben is. A hétköznapiakban is sokszor hallhatunk híreket előítéletekről, amelyek azt jelentik, hogy bármilyen ismeretség ellenére is előítéletesek vagyunk egymással szemben (Paczári, 2013).

A fogalommal több tudományág is foglalkozik, azonban mi a pedagógiát vesszük figyelembe. Aronson szerint az előítélet nem egy veszélyes tapasztalat, csupán elfogultságból való ítélet, amely egy negatív attitűd a társadalommal szemben, mégpedig egy téves vagy egy nem teljes információkból származó állításokon alapszik. Az előítélet keletkezhet helytelen információkból, rossz hallomásból. Az emberek egyik tulajdonságaikból véve mindent csoportosítanak és tulajdonságokat kapcsolnak össze a bennük kialakult emberekhez és így alakul ki az előítélet. Az előítéletet egy előre elhatározott vélemény és hozzáállás másokkal szemben és ezen változtatni nagyon nehéz (Aronson, 2008).

Allport az Előítélet című könyvében a kutatásaira alapozva leírja, hogy az emberek többsége „templomba” járók előítéletesebbek, mint az „átlag”. Ezt azzal magyarázta, hogy a vallás sokszor ad az előítéletesesre és ennek a kialakulására, minthogy elfedte volna. Allport szerint az emberekben lévő előítélet az már jelen van, például, amikor valaki csak az alapján negatívan ítél meg valakit, mert cigány. Társas lény című könyvében leírta, hogy az előítélet negatív attitűd és téves általánosításként határozzuk meg, amely egy csoportra vonatkozik és nélkülözi a személyes tapasztalatot, valamint véleménye szerint az ellenséges magatartás az előítéletesességgel jár (Allport, 1999).

Magyarországon, 1995-ben végeztek kutatást 15–20 évesek körében, ahol vizsgálták, hogy a Bar Kochba intézet diákjai, hogyan vélekednek más csoportokról. A vizsgálat alapján a legnagyobb arányban lévő negatív megkülönböztetést a cigányoknál találták. Az előítéletesesség nem nőket, hanem a férfiakat jellemezte leginkább (Barcy – Diósi, 1996).

Az előítélet meghatározására két tényező alapszik: az első, hogy az emberek egy hibást akarnak keresni, a másik, hogy neheztelést éreznek a múltbeli fájdalmak miatt. Az emberek mindig keresnek olyat, akit hibásnak találhatnak. A legtöbb ember, aki előítéletes másokkal szemben, megvan győződve, hogy ő nem az. Fontos foglalkozni az előítélettel, ugyanis fájdalmat okoz az embernek és sokszor elválasztja őket egymástól. Ha a tudatlanság gyermeke az előítélet, akkor az unokája a gyűlölet lesz (Aronson, 1994).

Magyarország legnagyobb etnikai kisebbsége, a cigányság más európai országokban is nagy számban (mintegy 9 millióan) van jelen és mindenhol szülőföld nélküli kisebbségként élnek. A cigányság helyzetét tekintve szinte minden szempontnak válságról kell beszélnie. Legtöbbjük szegénységben vagy annak közelében él és az iskolázatlanság miatt átlagosan felüli munkanélküliségük van. *„Egészségügyi és lakhatási körülmények leromlottak, iskolázottságuk elmarad a lakosság többségétől, kulturális hagyományaik egyre inkább eltűnőben vannak, hagyományos belső önszerveződésük felbomlott, modern polgári önszerveződésük csak most kezdődik és mindentől eltekintve, ezt a többségi társadalom súlyos és növekvő előítéletei is kínozzák”* (Bordács, 2001).

Ezért a cigány oktatási vizsgálatkor a közoktatásnál tágabb kérdésekkel kell szembesülni és figyelembe kell venni a sajátos problémakontextusokat (családi szocializáció, nyelvi hátrány, szociális körülmények, tanulási motiváció, diszkrimináció, szülő–iskola kapcsolatok stb.) és az oktatást, ami a roma gyerekek gyakori tanulmányi kudarcát eredményezi. A kudarc okait illetően viszonylag gazdag hazai szakirodalmat találhatunk, amely a probléma hátterét különböző aspektusokból tárja fel (Forray, 1998; Hegedűs, 1993; Liskó, 2002; Kertesi, 2000; Kézdi, 2005; Radó, 2001 stb.). Különböző tanulmányok kimutatták, hogy a kilencvenes évek elején több cigány diák esett ki az általános iskolából, mint amennyi befejezte és a felsőoktatásban a cigány diákok ötvenszer kisebb eséllyel szereztek diplomát, mint nem cigány társaik (Bordács, 2001).

Magyarországon jelenleg mintegy százezer cigány tanuló van, akiket az otthonról hozott gyerekek kultúrájának, hagyományainak figyelembevételével, szinte teljes egészében a többségi oktatás keretein belül oktatnak (Kurucz, 1999). Az oktatási forma nem ad lehetőséget arra, hogy mérlegeljük és kezeljük az egyének jellemzőit. Ahhoz, hogy valóban hatásos változás következzen be, szükségnek látszik egy személyközpontú tanítási megközelítés alkalmazása, amely alkalmazkodik az egyéni fejlődés szintjéhez és üteméhez és olyan szakembereket állít elő, akik képesek kezelni az adott helyzeteket. A probléma megoldása sürgető, még akkor is, ha az interkulturális oktatás az alapfeltétele egy valóban európai társadalom kialakulásának (Bordács, 2001).

Az elfogultságkutatás felvázolásakor Lassú F Zsuzsa (2000) csoportosítását követjük. Ennek megfelelően a klasszikus előítélet kutatás az előítéletes attitűdök eredetét kutatja. A szociális tanuláselmélet képviselői szerint a gyermek környezetéből (család, kortárs csoport, filmek) magába szívja a különböző társadalmi csoportokkal kapcsolatos alapvető viselkedési és érzelmi attitűdöket. Clark 1980-ban kimutatta, hogy 3–4 éves korukra a roma kisgyerekek már tudják, hogy cigánynak lenni rossz, és ez meg is látszik a játékaikon. Adorno (1980) és munkatársai pszichopatológiai megközelítéssel magyarázták az előítéletes személyiségek

kialakulását a kemény szülő szigor összefüggésében. Aronson (1994) szerint a bűnbakképzés egyik oka az előítéletes attitűdök kialakulása, amikor is elkezdünk másokat hibáztatni hibáinkért és bűneinkért. Ehhez olyan embereket vagy embercsoportokat használnak, akik bizonyos megkülönböztető tulajdonságokban különböznek tőlünk (Bordács, 2001).

A modern előítélet-kutatások éppen ebből kiindulva a társas megismerés megközelítését alkalmazzák. A kognitív teóriák az egyes társadalmi csoportokról vallott értékeket kutatják. Amerikai vizsgálatok szerint sokan bírnak egymásnak ellentmondó, kétféle értékrenddel, ami lelki kényelmetlenséggel jár. A pozitív önértékelés megőrzése céljából az individuum felerősíti mindkét értékelését, így akarván feloldani az ambivalenciát a két habitus között. Egy hasonló teória az averzív rasszizmus fogalmának bevezetésével magyarázza a jelenséget. Eszerint az állampolgárok válogathatják a kétféle viszonyulás példának okáért aszerint, hogy a szituáció mit kíván. Devine (1994) sztereotípiák automatikus aktivizálódásával magyarázza az előítéletes viselkedést (Bordács, 2001).

Erdős Ferenc (1990) úgy véli, hogy a kisebbség kisebbséghez való viszony az egyik legfontosabb fokmérője a társadalom lelkiállapotának. A cigánysággal szemben előítélet nagyon messzire nyúlik vissza. Ma Magyarországon a munkanélküliség az elszegényedés a relatív megfosztottság állapota még inkább az embereket hajlamossá teszi a bűnbakképzésre és a romákkal szembeni ellenségeskedésre. A roma identitás vállalása nagyon sok konfliktusokat okoz a gyermekeknek is, akik érzékenyek a többségi társadalom elutasítására. A szorongás általában csökkenti a tanulás motivációját és ez által az eredmények is sokkal rosszabbak. A felső tagozatos pedagógusok a gyerekek hirtelen kezelhetlenné válását azzal magyarázzák, hogy a tanulók egyre jobban ráébrednek származásukra. Az előítéletesség sokszor hátrányos megkülönböztetéshez vezethet. Forray és Hegedűs (2001) rávilágítanak arra, hogy a homogén cigány osztályokban az alacsonyabb követelményszint és a csoportnormák miatt csökken a teljesítmény motiváció, azaz még egy jó képességű gyereknél is lentebb lehet a színvonal. Ha a roma osztályokban lecsökkentik a megtanulandó anyagokat a minimumra, akkor a roma általános iskolában a tudás és a teljesítmény messze a többség, nem a roma gyermekének teljesítmény alatt marad. A szegregáció elsősorban nem azért veszélyes, mert rontja az iskolai teljesítményeket, hanem azért, mert a roma tanulóknál elmélyíti a különbözőség érzését és ez később akadályozni fogja őket a kisebbség közötti előítélettel kapcsolatban. Az előítéletek egyfelől zavart, konfliktusokat és szégyenérzetet váltanak ki a gyermekekből, másfelől pedig a pedagógusok látják a saját negatív elvárásaikat és így jogosnak érzik a „csökkentett tananyag” romáknak való bevezetését. A homogén cigány osztályokban és a fogyatékos osztályokba való bekerülés elmélyíti a másság érzését, és tovább rontja a motivációt (Diósi, 1997).

A negatívítás elfogultságának legösztönösebb és legelsőbb formája a „neheztelés”, amely ellenáll a valóság és az igazság erejének. Ez egy elfogultság, amely tényleges ítéleten, irracionálizáláson, nem pedig sztereotípiákon alapul. Találkozom egy sráccal a munkahelyemen és azt mondom: „*Nem akarom többé látni ezt a srácot, mert undorító*” személyes véleményem és ismétlem: „*Nem érdekel, nem szeretem, nem szeretem, nem akarom őt viszont látni*” Heller (1997) szerint az előítélet következő formája a racionalizálás. Ez az undor az érzés az undor tényleges előítéletes igazolása, ami lényegében az a mechanizmus, amellyel az ember meggyőzi magát, igazolja magát és igazolja a haragját vagy gyűlöletét, hogy az előítélet tárgya kiérdemelt és ebben az értelemben fel kell lépni ellene (Tauber, 1997).

2. Magyarországi és kárpátaljai cigányok alapszoportjai

A magyarországi cigányság nyelvi és néprajzi alcszoportjainak áttekintéséhez a legkézenfekvőbb támpontot a különböző cigány közösségek anyanyelvi, illetve egykori anyanyelvi nyújtják. Ezeket alapul véve hazai cigányságot három nagyobb alcszoportra szokás bontani. E három csoport a (majdnem kizárólagosan) magyar anyanyelvű magyar cigányok, a magyar és a cigány anyanyelvű oláh cigányok, valamint a magyar és beás, anyanyelvű beás cigányok közösségei. Magyar cigányok (egyéb fontosabb elnevezéseik: kárpáti cigányok, muzsikus cigányok; cigányul: romungrók).

A hazai sintor csoport, a német cigányok a korábbi nézetek szerint csak a XIX. század végén, a XX. század elején „vándoroltak vissza” Nyugat Európából. Az elmúlt évtizedek történeti kutatásai azonban bebizonyították, hogy egyrészt a XVII. századi Magyarországon sem volt elhanyagolható a cigányság nyugati irányú vándorlása, másrészt a német cigányok kifejezését ma is használják. A magyar forrásokban már a XVIII. század elejétől jelen vannak. Mai ismereteink szerint az anyaországban lakó német cigányok (azaz sintosok) kivándorlása és hazatérése évszázadokon át tartó lassú folyamat volt, amelynek fő mozgatórugói nyugati régióink, államaink és különösen az egykori Bousburg-dinasztia örökös tartományainak nevezték - ezek a tartományok erősen szembe helyezkedtek a cigányokkal.

A vend vagy vendgypsy a cigány nyelvnek és az északnyugati balkán szláv (azaz alapvetően szlovén) nyelvek által erősen befolyásolt változata, amelynek több száz fős magyar nyelvű közössége főleg Somogy és Zala megyében él. A cigány változat kölcsönszavai és idegen elemei néha szlovén cigánynak és cigánynak vendetiko vagy fenetiko formában – a magyar kivételével – főként szlovén, horvát és kisebb mértékben német nyelvből. A vendei cigányok (a sintóhoz hasonló) hagyományos családi foglalkozása a vándormolnár, ezért a Dunántúl egyes részein ma is molnár cigányként ismerik ezt a közösséget (Országos Református Cigánymisszió, 2016).

A több nyelvjárást és (kezdetben) foglalkozási egységet, valamint azok nyelveit alkotó közösség gyűjtőneve. Néhány kivételtől eltekintve azonban ezek a közösségek még mindig őrzik ősi nyelveiket. A 17–18. századtól csoportjaik tömegesen vándoroltak Magyarország egykori területeire – elsősorban a román nyelvterületről, vagyis az egykori Moldvai Hercegség és Hava Salford területéről, lassú vándorlásuk tovább folytatódott egészen a 20. századig. Legnagyobb magyarországi csoportjuk a Lovári csoport. A lovári cigányok elsősorban a Duna – Tisza közén, a fővárosban és környékén élnek. Nyelvük népszerűsége és presztízse miatt ma az oláh cigányok lassan lingua franca, kapcsolati nyelvvé válik (Lakatos, 2019).

A beás (magyarul: tengeri teknős, teknősbarlang) román anyanyelűek. Nyelvváltozataik általában régi román nyelvjárások – sok magyar szó keveredésével. A beás cigányok sok esetben nem nevezik anyanyelvüket románnak, csak cigánynak vagy beásnak. Magyarországon a külső Duna-völgy déli megyéiben éltek nagyobb tömbökben. Legjellemzőbb és legeredetibb foglalkozásuk a különféle formájú famegmunkálás volt, elsősorban teknősök és fakanalak készítése. A hagyományos felfogás szerint Beás nevük román „băiaș/băie” szóból származik, ami „bányász”-t jelent. Tálos Endre, a világ egyik legkiválóbb nyelvésze azonban egy 1998-as írásban az ősi „băniaș”(„teknős”) szóból származtatta (Orsós, 2019).

Muncsánok (hegyvidékiek). Nyelvjárásuk eredete egyelőre tisztázatlan. A dél-baranyai Alsószentmártonban, továbbá a környező falvakban élnek. Hazai csoportjuk tulajdonképpen egy, Trianonnal kettévágott nagyobb tömb északi kis darabja. Leggyakoribb családneveik – az árgyelánoknál is megjelenő tipikus családnevek mellett – főként délszláv nevek (pl: Jovanovics, Kosztics, Mitrovics, Petrovics).

Alsószentmárton, ezen kívül környéke szláv családneveket viselő beásainak egykori ősei közül megfelelő páran – legalábbis a korabeli összeírások tanúságai alapján – a 18. század hetvenes, nyolcvanas évtizedeiben már egészen bizonyosan mai lakóhelyükön éltek. (Országos Református Cigánymisszió, 2016).

Ticsánok (Tisza vidékiek). Nyelvjárásuk nyugat-erdélyi úgynevezett krisán román dialektus. A tizenkilencedik század második felében, huszadik század elején költöztek részben a Felső-, részben pedig a Közép-Tiszavidékre, ahonnan lassan „vándorolnak” még a közelmúltban is érzékelhető tendenciaként nyugati irányba. A kisközösség által lakott területek mai „központjai” a Szolnok megyei Tiszafüred, valamint az ezzel „szomszédos”, de már a Tisza jobb partján, Heves megyében lévő Poroszló.

Oláh cigány kategóriák, közösségek nem csupán térségünkben, hanem Európa majdnem teljes területén, sőt 19–20. századi kivándorlások következtében Észak, továbbá Dél-Amerikában, valamint Ausztráliában is élnek (Országos Református Cigánymisszió, 2016).

A kárpátaljai cigány közösségek több különböző csoportból állnak, amelyek kulturális és nyelvi szempontból is eltérnek egymástól. Ezek az alapszoportok a következők:

1. **Romungrok** – a romungrok a legnagyobb cigány csoport Kárpátalján. Nyelvük a magyar és a romani keveréke, és gyakrabban beszélnek magyarul. Kulturálisan is kötődnek erősen a magyar közösséghez és a hagyományok nagy része is hasonló (Beregszászi – Cserniczkó, 2004).

2. **Lovarok** – A lovarok más néven a lovári cigányok, a leginkább tradicionális cigány kultúrához kötődnek. Nyelvük lovári, amely egy romani nyelvjárás. Ők gyakran vándorló életmódot folytatnak, bár egyre többen telepednek le (Beregszászi – Cserniczkó, 2007).
3. **Beások** – a beások nyelve román beás nyelv, ami a román nyelv archaikus változata. Kulturálisan is eltérnek a romungroktól és a lovaroktól, és gyakran önálló közösséget alkotnak.
4. **Kolompárok** – a kolompárok hagyományosan kováccsal és más fémművességgel foglalkoznak. Nyelvük általában a magyar és a romani keveréke. Közösségük szoros, és gyakran őrzik a hagyományos életmódjukat.
5. **Kalderások** – a kalderások eredetileg fazekasok és üstkészítők voltak, hagyományosan vándor életmódot folytattak. Nyelvük kalderash egy romani nyelvjárás. Napjainkban egyre inkább letelepednek, de a hagyományaikat továbbra is ápolják (Beregszászi – Cserniczkó, 2004).

2.1. Oktatási módszerek roma óvodások számára

A többségi társadalom nem cigány gyermekeinek oktatásában sikeres pedagógiai módszerek úgy tűnik, csődöt mondtak a cigányság oktatása alkalmával, mégis igen kevés iskolában kísérleteznek eltérő módszerrel. Sokkal gyakoribb, hogy a használt pedagógiai gyakorlat helyett a cigány gyermekek taníthatóságát kérdőjelezzik meg az oktatási intézmények dolgozói, ezen kívül a fogyatékosok iskoláiba irányítják őket. Az iskolákban használatos pedagógiai módszerek elégtelensége mellett további nehézségeket okoz a tanároknak a cigányságra irányuló ismeretek tekintetében való felkészületlensége: gyakran képtelenek kezelni, valamint nem ismerik fel azokat a technikákat, amikkel orvosolni lehet az osztálytermen belüli etnikai konfliktusokat, nem értik vagy nem tudják értelmezni a cigány gyerekek mondanivalóját, magatartását, viselkedésének okait: *„az órai aktivitás szigorú szabályok közé szorítása, s az ehhez szükséges fegyelmezése a nem ehhez szokott cigány gyerekeket passzivitására, vagy a magatartásáért járó osztályzatrontását eredményező, tanuláson kívüli aktivitásra kényszeríti”* (Dobrik, 2002).

Mindez a tanárképzés hiányosságairól árulkodik: Magyarországon relatíve kevés felsőoktatási intézményben folyik romológiai képzés, a többi, a legtöbb pályakezdő végzett tanár valószínűleg tehetetlenül áll szemben a cigány gyerekekre jellemző sajátosságokkal, ezen kívül nehézségekkel. Szükség volna arra, hogy a tanító, továbbá pedagógusképző főiskolások mind a modern pedagógiai technikákat, mind a cigányság világról-kultúra, nyelv, társadalmi szituáció stb.-szóló ismeretek megfelelő mértékben elsajátítsák, valamint később aktívan hasznosítsák.

Mivel a pedagógusok személyisége, neveltetése és felkészültsége igen különböző, kutató-sok során az eltérő tanári magatartások széles skálájával találkozunk.

- -kirekesztés, durva megkülönböztetés, előítéletek
- tekintélyelvűség kirekesztés nélkül
- erőszakos, tekintélyelvű asszimilációs törődés
- közömbösség és érdektelenség
- liberális bánásmód hagyományos pedagógiai módszerekkel
- liberális bánásmód és módszertani újítások (Dobrik, 2002).

A cigány gyerekek megfelelő szintű oktatásához nagy szükség van szaktudásra és speciálisan képzett vagy segítő pedagógusokra, például szociális munkásokra, akik szakszerűen látják el az ilyen iskolákban felmerülő speciális feladatokat. Szinte minden iskolában hiányzik az ilyen képzett személyzet, vagyis a speciális feladatok végrehajtását a legtöbb esetben általános képzettségű pedagógusokra bízják. Ahhoz, hogy velük szemben támasztott elvárásoknak a jelenleginél jobban megfeleljenek a következő ismeretekre van szükségük:

Nevelési készségek: Mivel a cigány gyerekeket oktató iskolák hajlamosak pótolni az otthoni nevelés hiányát, az oktatás fontosabb, mint az átlagember esetében. A szükséges pedagógiai ismeretek azonban nemcsak általános nevelési ismereteket, hanem szakmódszertani eljárásokat is magukban foglalnak.

Pszichológiai ismeretek: A cigány gyerekeket nevelő iskolákban az átlagosnál fontosabbak a kapcsolatok. A hatékony tanításához az átlagosnál több időt kell tölteniük és jobb technikákat kell alkalmazniuk a gyerekekkel és a szülőkkel való kommunikáció során. Speciális pszichológiai ismeretekre is szükség van, ahhoz, hogy a gyerekek leküzdjék kisebbségi frusztrációikat.

Nyelvi fejlesztési ismeretek: Mivel a cigány gyerekek többsége nyelvi hátránnyal kerül az általános iskolába, tanáraiknak speciális módszerekkel kell fejleszteniük szókincsüket és nyelvhasználatukat. A nyelvfejlesztés nem korlátozódhat az olvasásanfolyamokra, hanem a magyar nyelv és irodalom oktatására. Lényegében ez szükséges ott, ahol minden tantárgyat tanítanak.

Társadalomtörténeti ismeretek: Mivel a cigány gyerekeket oktató iskolák közel fele olyan nemzetiségi ismereteket tanít, amelyeket a pedagógusok nem sajátítottak el a képzésük során, ezért célszerű módszeresen felkészíteni őket erre.

Cigány művészeti ismeretek: Mivel a cigány gyerekes iskolák közel fele cigányművészetet tanít és egyik sem készíti fel a pedagógust, ezért mindenképpen szükség van a képzésre ezen a területen (Orsós, 2019).

A roma gyerekek jelenleginél hatékonyabb oktatásához legalább állami finanszírozásra és felsorolt területeken továbbtanuláshoz való hozzáférésre van szükség. Az önképzés lehetőségét nemcsak a szakirodalom hiánya nehezíti a pedagógusok önképzése során felhasználható szakmai módszerekről, hanem az is hogy, azok a pedagógusok, akik kényszerűségből vállalják a cigány gyerekek nevelését, alulfizetettek, ill. túlterheltek. Képzési hajlandóság és szakmai érettség szükséges ahhoz, hogy a pedagógusok hatékonyan alkalmazhassák az új módszereket, és eredményese támogathassák a roma gyerekek fejlődését és integrációját.

Éppen ezért azokban az iskolákban, ahol cigány gyerekeket oktatnak, az átlagosnál nagyobb az igazgató felelőssége, hiszen ő lesz az, aki képes lesz felelősséget vállalni az intézmény munkájának minőségéért, és az ellenőrizni fogja alkalmazott tanítási módszereket.

Az általános tapasztalat az, hogy ha a gyermek szüleinek alacsony az oktatási hajlandósága és a gyermektanulási lelkesedése, akkor nem várható el a rossz osztályzatok javulása. A pedagógusok úgy vélik, hogy csak az egyénre szabott oktatási programokkal lehet hatékonyan nevelni a cigány gyerekeket, és a kemény büntetéssel járó taneszközök nem alkalmasak a pszichés sérült vagy veszélyeztetett gyermekek oktatására, képzésére, mivel növelik a gyerekek iskolákkal és tanárokkal szembeni ellenállását.

Összegezve azt találtuk, hogy a cigány gyerekek azokban az iskolákban részesültek jobb minőségű oktatásban, amelyekben jellemzően nagy az igény és a színvonalas oktatás jellemez, de az alacsonyabb színvonalú helyeken az iskolai átlagnál gyengébb színvonalú oktatásban részesültek a cigány gyerekek. Vagyis ezekben az iskolákban különösen nagy szükség van az oktatás minőségének folyamatos és rendszeres ellenőrzésére. A hátrányos helyzetű, felzárkóztatására szoruló roma gyerekeket oktató iskolákban az oktatási és oktatási eredményeket azonban nehéz általános mérőeszközökkel mérni. Itt az átlag alatti tanulmányi teljesítmény elérése átlagon felüli erőfeszítést igényel, mind a tanároktól, mind a diákoktól (Dobrik, 2000).

2.2. Roma gyerekek az óvodában

A roma gyerekek hátránya általában akkor kezdődik, amikor az iskolába kerülnek. Tehát az óvoda feladata lenne, hogy a gyerekeket felkészítse az iskolai karrierjükre, de a roma gyerekek jelentős hányada nem jár óvodába. A roma szülők többsége nem tulajdonít kiemelt jelentőséget annak, hogy a gyerekek óvodai nevelést kapjanak. Azok a szülők, akik beíratják a gyermekeiket az óvodába, úgy érzik, hogy az óvodában szeretetteljesen foglalkoznak gyermekeikkel, azok a családok, amelyek olyan helyzetbe vannak, hogy gyermekeiket óvodába tudják járatni, igyekeznek teljes mértékben megfelelni az óvodában elvárt szabályoknak. A gyerekeknek az

óvodáról alkotott véleménye teljesen eltér a szülőktől. Nem mindegyik gyerek szeret feltétel nélkül óvodába járni. Ebben az esetben is, akárcsak a tovább tanulás fontosságában, szükség van arra, hogy a szülő is elismerje azt, hogy az iskola előkészítő képzés, illetve az óvodai nevelés fontos. Az óvónők személyes ismerete, különösen kisebb településeken segíthet a szülők véleményének formálásában (Radó, 1997).

A cigány gyerekek szüleinek gyakran rossz tapasztalataik vannak a pedagógusokkal, akik gyakran negatívan diszkriminálják őket. Ezek a roma gyerekek sokkal érzékenyebbek és a szeretetteljes környezet fontosabb számukra, mint a legtöbb embernek. A gyerek már az óvodában szembetalálhatja magát a diszkriminációval. Gyakran előfordul, hogy a roma gyerekek hátrányos helyzetből indulnak el, s emiatt nem tudnak lépést tartani társaikkal. Amellett, hogy fáradtak, túlterheltek és alulfizetettek a tanárok, gyakran tehetetlenek, türelmetlenek és a legegyszerűbb megoldási stratégiákkal fordulnak a „problémás” gyerekhez. Gyengébb képességű magyar gyerekekkel ellentétben nem töltenek velük több időt. A pedagógusokban is sokszor él az a feltételezés, hogy „lusta”, „koszos”, „bűnöző” a romákkal szemben. Azonban ez sokkal veszélyesebb, hiszen ők azok, akik egy kisebb közösségben, főleg ha egy falusi közösségről beszélünk, fontos „pozícióban” vannak. Véleményük tehát nem magánügy, hiszen „közéleti” személyiségük”, akik példát mutatnak a hozzáállásukkal és a magatartásukkal (Labodáné Romints, 2004).

A cigányság munkaerő-piaci dimenzió tekintetében hátrányos helyzetének, alacsony szintű munkaerő-piaci integrációjának egyik, bár nem kizárólagos oka az alacsony iskolázottságban (az általános iskolából való magas arányú lemorzsolódásban, a többségi társadalomhoz képest kis arányú szakképzettségben, valamint az érettségihez kötött középfokú képzettségben) keresendő.

A cigányság nagy része szenved iskoláztatási hátrányokat. Ez a hátrány számtalan ok együttes eredőjének tudható be. A fő okok a következők:

- cigány tanulók családi szocializációja;
- nyelvi hátrányok;
- roma népesség szociális helyzetei;
- hátrányos megkülönböztetés;
- pedagógiai gyakorlat hiánya (Babusik, 2003).

A magyarországi óvodai nevelés nehézségekbe ütközött a hátrányos helyzetű, köztük a roma gyermekek nevelésében, mert az intézmények többsége úgynevezett alsó középosztálybeli családok szocializációs szokásaira támaszkodik, és azokhoz alkalmazkodik. A hátrányos helyzetet gyakran nem a családi vagy a cigány család társadalmi státusza okozta, hanem a faji

származásaként fogták fel. Az óvodapedagógusok jelentős része negatívnak tartja a cigány gyerekekkel való személyes munkát, felzárkóztatásáról beszélnek, lealacsonyítják azt a kultúrát, amelyben a gyerekek és családjaik élnek. Míg az óvónő nagy hatással van a roma gyerekek korai társas kapcsolataira, támogató környezetet képvisel. Ha tisztában van gyermeke családjának oktatási szokásaival és kulturális háttérével, megfelelő szociális készségekkel és képességekkel rendelkezik, akkor pozitívan áll.

Befolyásolja a tanulók önértékelését, aktív részvételét, mások elfogadását, problémamegoldását. Az óvodában kötelezően szükséges elkezdni az individuális különbségek figyelembevételével való nevelést, amelyben nem pusztán a kisgyermeket szükséges megismerni és megérteni, hanem a családját is. A szülőknek pedig lehetőséget kell biztosítani, hogy aktívan részt vehessen az óvoda életében, ismerje a nevelés folyamatát (Hajdics – Szűcs, 2018).

Pik Katalin (2000; Uő. 2001) több tanulmányában is vizsgálta a cigány gyermekek óvodai nevelését és számos figyelemre méltó következtetést vont le kutatásai során. Egy megfigyelés is nehézségekbe ütközik ötből több mint két roma gyermek számára, mert nem rendelkeznek az iskolai sikerhez szükséges alapvető készségekkel. A cigány szülők nem szeretik az óvodát. Elmondásuk szerint van, aki szereti, van, aki nem. Empirikus kutatásának eredményei azt mutatják, hogy az óvodai dolgozók gyakran tanácsstalanok a roma gyerekek óvodai nevelését illetően, hogy a legtöbb roma gyerek egy évig jár óvodába, majd oktatási tanácsadóhoz küldik, ahol a szakértők azt tanácsolják, hogy járjanak még egy évig óvodába, ami a pedagógiai gyakorlattá vált.

Havas Gábor (2004) hasonló okokat talált az óvodába járás elmaradására. A megfelelő öltözet (főleg télen) gondot okoz a szülőknek és sok esetben a gyerekeknek is, utazásaik megoldatlanok voltak. Vizsgálatai során túlnyomórészt cigánylakta településeken óvodai anomáliát azonosított: a férőhelyhiánnyal küzdő településeken magas lehet a roma lakosság aránya. Ezeken a településeken főként 5 éves korú gyermekek kerülnek óvodába, mivel ez a jogszabályi kötelezettség. Ezután a dolgozó szülők gyermekei következnek. Emiatt a hátrányos helyzetű szülők gyermekei ritkábban lépnek óvodába öt éves koruk előtt. Az anyagi teher mellett a felvételi késedelem oka, hogy az óvodapedagógusok és a gyermekgondozók nem mozgósították a szülőket hároméves gyermekeik óvodába adásában.

A cigány gyermekek óvodai nevelése:

Egyes cigány családok nem szívesen adják óvodába gyermekeiket, mert attól félnek, hogy társai bántalmazzák.. A cigány gyerekek családokba való beilleszkedése eltér az óvodától az értékrendek is megnehezíthetik. A gyerekeket is meg kell ismertetni az óvodához kapcsolódó helyekkel és tárgyakkal. Naponta meg kell beszélnünk velük, hogy mikor vegyék le vagy fel a

ruháikat, mivel otthon nincsen fűtés, így ez nem válhat szokássá náluk. A cigány gyerekek általában jobban bírják a meleget, ezért szeretnek meleg ruhát és sapkát hordani. Az otthoni nem használt eszközök használatát fokozatosan kell bevezetni, hogy megszokják a hangokat és a hangerőt (pl. WC, zajos készülékek stb.).

Megnehezítheti a gyermekek beilleszkedését étkezési szokásaik. A cigány gyerekek tányér nélkül is tisztán étkeznek, de eleinte gondjaik lehetnek az edényhasználattal és a rágással (például otthon pépes ételeket esznek a kisebbik testvérektől). Gyorsan megszokják a szalvéta használatát (wc papírral nehezebb problémák szoktak lenni). Kevés kivételtől eltekintve nem okoz gondot elaltatni őket. Az otthoni élet és tárgyi feltételek hiánya miatt álmosabbak, mint mások, az óvodában gyorsan elalszanak. A gyerekek számára az egyik kihívás, hogy családjuk napirendje és életmódja eltér az óvodáétól, ami nagyobb szabadságot biztosít számukra. Ezért érzik jól magukat a sok mozgással járó udvari játékokban. Vonzza őket a csoportszoba rengeteg játéka (Szemán, 2001).

A cigány gyermekek óvodai beilleszkedését csak a családdal együttműködve lehet megoldani. Ebbe beletartozik, hogy a szülő reggel csatlakozzon a csoporthoz és a nap bármely szakaszába felvegye a pedagógusokkal a kapcsolatot, ha a bizalmatlanság alakul ki. Ebben az esetben biztosíthatja, hogy a gyermekét mások ne bántásák. A pedagógusok időnként hazamennek a cigány gyerekekhez, így fokozatosan elkezdődik a szükséges családlátogatás. Nem ajánlatos elutasítani el az óvoda közelében élő cigány gyerekeket zsúfoltságra hivatkozva.

A gyermek elfogadó, nem diszkriminál, akceptálja a másságot. A felnőttek ezzel másként vannak. Sok esetben szándékosan, esetleg tudat alatt fajgyűlöltre nevelnek. Az előítéletesség egyformán megtalálható a cigány, ezen kívül nem cigány családok között. Megfelelő lenne elérni, hogy a cigány családok dönthessék el, hogy akarnak-e gyermekeik részére szeparáltan óvodát, esetleg ezen belül szeparáltan csoportot, netán többségi óvodába szeretnék járni a gyermekeiket (Szemán, 2001).

2.3. Roma/cigány ismeretek megjelenése a pedagógusképzésben

A mások felé nyitott gyermekek nevelése érdekében kiemelt figyelmet kell fordítani a pedagógusképzésre, ezen belül az óvónőképzésre és a tanítóképzésre, mert minél korábban találkoznak romákkal a gyerekek, annál könnyebb lesz számukra az elfogadás. Szabóné Kármán Judit (2009) javaslata szerint a leendő pedagógusoknak fontos megismerni a roma közösség kultúráját, szokásait és hasznukra válik, ha tanulmányaik során kapcsolatba kerülnek roma gyerekekkel és családokkal. Képzésük sajnos Magyarországon még mindig ritkán épül be a

tanárképzésbe. A romológia nem elszigetelt tudomány, hanem interdiszciplináris terület. A romák/cigányok társadalmi státusza, iskolázottsága, kultúrájuk és fennmaradásuk átható probléma a magyar társadalomban.

Romológia/ciganológia oktatása Magyarországon a Pécsi Tudományegyetem Romológia Tanszékének megalakulása előtt legfőképpen a cigány lakosság által sűrűbben lakott megyék felsőoktatási intézményeiben kezdődött el, ahol először specializációk, majd tanszékek is jöttek létre, amint azt több tanulmány is bemutatja. Furray R. Katalin és Hegedűs T. András (1998) részletesen tárgyalja a cigány identitás és oktatás kérdéseit, Furray R. Katalin (2003) a romológia oktatásának fejlődését és különböző formáit, Hajdics és Szűcs (2018) a Pécsi Tudományegyetemen folyó romológia oktatás részleteit és fejlődését, Liskó Ilona (2002) a szociálisan hátrányos helyzetű tanulók általános iskolai helyzetét, valamint a felsőoktatási intézmények romológiai programjait, míg Radó Péter (2001) az oktatási integrációval és deszegrációval kapcsolatos kérdéseket, beleértve a romológia oktatásának speciális formáit is tárgyalja. Ezekből a tanulmányokból kigyűjtött, ezen kívül összesített adatok szerint ebben az évtizedben három formában oktattak a magyarországi felsőoktatási intézményekben romológiát:

- a romológia tanszéken,
- b specializációként,
- c speciális kollégium formájában.

Furray R. Katalin és Hegedűs T. András 1998-as tanulmányi információi alapján hazánkban hét helyen tanítottak különféle formában romológiát a Bologna-folyamattal, az *Egységes európai felsőoktatás tér* kialakulásával párhuzamos módon a 2006/2007. tanévtől kezdődően az egyetemi alapképzést a 3 éves BA, majd azt követően a 2 éves MA képzés váltotta fel. Akkreditáltak, valamint 2007-től PhD-programot, doktori iskolát indítottak Pécsen a roma kutatásokra fókuszálva. Ezzel immár az oktatás teljes spektrumát felöleli a romológia képzés, az óvodai, valamint általános iskolai roma/cigány programoktól a középiskolai programokon, a felsőoktatáson át a doktori fokozat megszerzéséig. Az Pécsi Tudományegyetemen Neveléstudományi Doktori Iskola Nevelésszociológia alprogramjában a Romológia specializáció teljesíti ki a képzést (Hajdics – Szűcs, 2018).

A magyarországi pedagógusképző intézmények 2014-es felvételi adatai szerint mindössze négy intézményben van kisebbségi óvodapedagógus és cigány-roma pedagógusképzés: Apor Vilmos Katolikus Főiskola, Debreceni Egyetem, Eötvös József Főiskola és Szent István Egyetem. Szakként más intézményekben is lehet romológiai ismereteket szerezni. Egy másik fontos terület az olyan társadalmi ismereteket szerezzenek a leendő óvónőknek, hogy enyhíteni tudják az alfejezet elején említett negatív szülői attitűdöket és hogy a cigány szülők ne csak azért

adják óvodába gyermekeiket, mert muszáj, hanem, mert felismerik, hogy később ennek előnyei lesznek (Hajdics-Szűcs,2018).

2.4. Integráció

A cigányság mai helyzetével kapcsolatban gyakran két kifejezést használnak: asszimiláció és integráció. Tekintettel arra, hogy értelmezésük döntően befolyásolja a cigányok sorsát, itt viszonylag részletesen foglalkozunk velük. Az integráció a rendszer teljes integrálást jelenti egy új, nagyobb rendszerbe úgy, hogy egyrészt az eredeti rendszer megtartja lényeges tulajdonságait, de a lényegtelen tulajdonságok elveszhetnek, másrészt az új rendszer megszerzi azt, ami újból hiányzott. Eredeti rendszer jellemzői, vagyis az integráció révén az eredeti minőség megőrzése mellett új minőség jön létre. Ezt az értelmezést támasztja alá a szó eredeti latin jelentése is (egység, a részel egésszé egyesítése). Az asszimiláció az egyik rendszer teljes integrálódása a másikba, csak az egyik eredeti rendszer, a befogadó domináns rendszer őrzi meg az eredeti jellemzőit, míg a másik magába szívja ezeket az új jellemzőket. Az asszimiláció kizárja a fúzió lehetőségét. Ami a cigányokat illeti, az asszimiláció azt jelenti, hogy be kell illeszkedniük a társadalom többségébe, a többség által elfogadott szabályok, értékek, normák és életmód szerint kell élniük (Dobrik, 2002).

A cigányság integrációja egyrészt azt jelenti, hogy a cigányoknak természetesen nincs megtiltva más népcsoport kultúrájának, életmódjának átvétele, de ez nem ad több előnyt, másrészt megtarthatják a cigányok Sai nép kultúráját, életmódját, ez nem jelenti azt, hogy hátrányuk lenne. Nagyon fontos azonban hangsúlyozni, hogy itt semmiképpen nem az egyes cigányok lehetőségéről van szó, hanem legalábbis a cigány közösségekről és még nagyobb társadalmi egységekről. A kultúra csak a közösségi agynál nagyobb társadalmi egységekben tud működni. Manapság az integráció az egyik leggyakrabban emlegetett oktatáspolitikai szlogen „a befogadás a csapból is jön”. Az óvodákat az iskolákkal, az óvodákat az óvodákkal, a hátrányos helyzetű csoportokat az oktatással kell összekapcsolni (Dobrik, 2002).

Ahogy Torda Ágnes (2000) is megállapította, a magyarországi integráció bevezetésének folyamatában az egyetlen mód annak megvalósítására az volt, hogy megvitassuk. Azt, hogy egy iskola beépíti-e alapító okiratába az integrációt, nem maguk az iskolavezetők vagy a tanárok döntenek el, hanem az adminisztrátorok, az önkormányzatok „függetlenül” az oktatási igazgatás és az uniós támogatások pénzügyi nyomására. Nemcsak „politikailag inkorrekt” kételkedni az integráció nagyságában és annak összetett és eltérő tanítási helyzetekben való alkalmazhatóságában, de egyenesen valószínűtlennek tűnik, hogy bárki is hallgatni akarna ezekre

a kétségekre. Az általuk kiváltott konfliktusok és érzelmek azonban megmaradnak. Nemcsak az a kétségünk, hogy az integráció valóban úgy működik, ahogy a projekt állítja, hanem az is, hogy ha megvalósítók többsége nem ért vele egyet, akkor nincs módjuk nyilvánosan megnyilvánulni (Dobrik, 2002).

A társadalmi értelemben vett integráció azt jelenti, hogy megpróbálunk kapcsolatot teremteni és felzárkózni a legszerencsésebb hátrányos helyzetűekhez. Az iskolák ebben a tekintetben a tankötelezettség feltételei mellett, külön bemutató nélkül is fontos szerepet játszhatnak. Alapvetően az a kérdés, hogy mi az az oktatáspolitikai megközelítés, amely valóban elősegíti az egyes csoportok társadalmi integrációját. A „másik”-ra nincs egységes magyarázat, a gyerekek sajátos okok és tulajdonságok miatt különböznek egymástól, amelyek különböző mértékben a kiválasztás alapját képezik.

A romák gyakran bányákban, kohókban és építőiparban dolgoznak. Keményen dolgoznak, viszonylag jól keresnek. Hitelre támaszkodnak házépítéshez vagy régi házak javításához. Többségük elvesztette a jövedelmét és nem tudták visszafizetni a hiteleiket. Mindez láthatóan nem volt hatással az érintettek életfilozófiájára és megküzdési hajlandóságukra. Ma a romák több mint háromnegyede munkanélküli és nagyjából 800-100 ezer roma család él rendszeres jövedelem nélkül. A pénz, amit megpróbálnak előteremteni, ideiglenes munkából, segélyekből származik. Sok olyan harminc-negyven éves roma van, aki ma iskolában neveli gyermekét, és soha életében nem kap munkát. Mindenesetre ma Magyarországon a romák többsége más civilizációs körülmények között él, mint a legtöbb társadalom középosztálybeli tagjai. Az elszigetelt településeken, településrészekben élők gyakran még nagyobb városokba sem jutnak be, sőt a városközpontba sem jutnak be, ahol elhelyezkednek (Dobrik, 2002).

Irreális az a sokat emlegetett állítás, hogy az iskolai integráció hiánya ma akadályozza a romák és a hátrányos helyzetű csoportok elhelyezkedését. Valójában a több tanfolyamot végzett lakosságnak kevesebb foglalkoztatási problémája volt. Azok az emberek, akik évek óta nem találnak munkát, teljesen közömbösek a bizonytalan jövőbeli kilátások iránt (Dobrik, 2002).

3. A kutatás módszertani háttere

Ebben a fejezetben a munkám empirikus kutatását mutatom be. A kutatás során a kvantitatív kutatási módszerek körébe tartozó kérdőívet és a kvalitatív kutatások körébe tartozó interjút is alkalmaztam. Mélyinterjúkat készítettem olyan Kárpátalján és Magyarországon dolgozó óvodapedagógusokkal, akiknek a csoportjaiban együtt járnak roma és nem roma gyerekek.

A munkám egyik célja volt, hogy megtudjam mennyire elfogadóak a szülők és az óvodapedagógusok a roma gyerekekkel. A kutatást 2023 december elején kezdtük el, mely során a kérdőív és az interjú kérdéseket állítottunk össze. A kérdőív Google Űrlap segítségével készült el online formában. A kutatási kérdőívvel olyan kárpátaljai és magyarországi roma és nem roma szülőket céloztam meg, akiknek óvodáskorú gyermeke van és gyermekeik olyan óvodába jár, ahol roma és nem roma gyerekek együtt tanulnak. Céloom volt a szülők által felmérni, hogy ők és a gyermekeik mennyire elfogadóak velük szemben, mennyire van meg az emberekben az előítéletesség a roma gyerekekkel szemben. Összesen 82 szülő töltötte ki a kérdőívet. A kérdőívet közösségi oldalak által, illetve személyes megkereséssel küldtük el a szülőknek.

A kérdőív első felében a szülők társadalmi háttérét kérdeztük meg: lakhely, életkor, legmagasabb végzettség és neme.

Második részében a gyerekek adataira tértünk ki: milyen csoportba jár, melyik intézménybe, Magyarországon vagy Kárpátalján óvodás. Konkrétan megkérdeztük, melyik intézménybe járnak gyerekeik.

A kérdőív harmadik részében a roma gyerekekre tértünk ki, milyen létszámban vannak roma gyerekek a csoportban, a roma gyerekek családi háttérére is rákérdeztünk, pontosabban hány szülő van jelen a családban, elvált, özvegy mindkét szülőnek van e munkahelye, vagy csak az egyik félnek, esetleg valamelyik szülő alkalmaz-e testi fenytést, mindent meg engednek a gyerekeiknek, valamint az elfogadásra is kitértem, hogy hogyan látja a szülő a gyereken illetve a többi gyereken az elfogadást a roma gyerekek iránt, és hogy mennyire tudnak az intézmény szabályaihoz alkalmazkodni, szenvedtek a gyerekeik valamilyen atrocitást, ha igen mi volt az.

A kérdőív negyedik részében a szülők viszonyait romákhoz való viszonyait szerettem volna megtudni, mennyire együttműködőek a roma szülők a nem roma szülőkkel, mennyire vesznek részt a közösség eseményeiben, mennyire találják meg a közös hangot az óvodapedagógussal, milyen kihívásokat tapasztalnak a szülők a beilleszkedéssel kapcsolatban, hogyan érzik az esetleges előítéleteket vagy diszkriminációkat a roma gyerekekkel kapcsolatban és hogy milyen

intézkedéseket várnak el az óvodától, hogy jobban támogassák a roma gyerekeket, itt több válaszlehetőség közül tudtak választani.

A kutatás másik része a mélyinterjúk voltak olyan Kárpátalján és Magyarországon dolgozó óvodapedagógusokkal, akiknek a csoportjaiban együtt járnak roma és nem roma gyerekek. Miután összegyűjtöttük a kérdéseket és elvégeztük az interjúalanyok felkeresését, megkezdtük az interjúk lebonyolítását. Az interjúalanyokkal folytatott beszélgetések során kérdéseinket rugalmasan alkalmaztuk. Fontos volt, hogy az interjúalanyok számára is kényelmes és nyitott légkör legyen, lehetővé téve számukra, hogy szabadon kifejezzék gondolataikat a témával kapcsolatban. Az interjúkról hangfelvétel készült, melyről teljes egészében interjúleirat készült, hogy egy mély és átfogó képet kapjunk az interjúalanyok véleményéről és tapasztalatairól. Témaanalízist végeztünk. Az interjúban kiemelt témakörök adják témaanalízis alapját.

A mélyinterjúban a következő témakörökre kérdeztünk rá:

- Gyerekek változásai az évek alatt;
- Eltérés a roma gyerekek viselkedési formájuk, illetve a nem roma gyerekek viselkedési formája között;
- Foglalkozásokban való megnyilvánulás;
- Fejlődésben való kimagasló értékelés;
- Elfogadás és esetleges diszkrimináció kérdése;
- Roma gyerekek viszonya a többi gyerekhez, alkalmazkodása a csoportban.

Az interjúk elemzését kézi kódolással végeztük el. Az interjú során azt vizsgáltuk, hogy az egyes témakörökben, van-e eltérés a Magyarországon és Kárpátalján élő óvodapedagógusok válaszai között

Megállapításainkat interjúrészletekkel igazoljuk.

1. táblázat: Az interjúalanyok szocodemográfiai jellemzői

Interjú alanyok	Nem	Életkor	Munkahely
1.	Nő	22 év	Kárpátalja. Csongori Misi Mókus óvoda
2.	Nő	21 év	Kárpátalja. Kisdobronyi Református Szivárvány Óvoda
3.	Nő	50 év	Kárpátalja. Eszenyi szivárvány Óvoda
4.	Nő	52 év	Kárpátalja Nagydobronyi Napsugár Óvoda és Bölcsőde
5.	Nő	55 év	Kárpátalja. Beregszászi P. Frangepán Bázisóvoda

6.	Nő	24 év	Magyarország. 19. kerületi Micimackó Magán-óvoda
7.	Nő	28 év	Magyarország. Adászteveli Bakonyjákói Tag-óvoda
8.	Nő	24 év	Budapest Báránnyelhe Református Óvoda
9.	Nő	24 év	Budapest Főváros XIII. Kerületi Önkormányzat Egyesített Óvoda, Gyermekkert Tagóvoda
10.	Nő	25 év	Budapest Gyökössi Endre Református Óvoda és bölcsőde

Forrás: saját szerkesztés.

A szakirodalom alapján a következő kutatási kérdéseket és hipotetikus válaszokat fogalmaztam meg:

A kutatással a következő kérdésekre kerestük a választ:

- Kárpátalján és Magyarországon van-e különbség az elfogadással kapcsolatban a szülők és a pedagógusok nézőpontjából?

- Viselkedés formájuknál tapasztaltak-e a pedagógusok bármilyen eltérést a nem roma gyerekektől?

- Milyen speciális nevelési és oktatási módszerek alkalmazhatók a roma gyerekek óvodai beilleszkedésének elősegítésére?

Hipotéziseink a következők:

H1: Kárpátalján és Magyarországon nincs eltérés az elfogadással kapcsolatban a szülők és a pedagógusok nézőpontjából.

H2: A pedagógusok gyakran észlelik a különbséget a roma és a nem roma gyerekek között az óvodában.

H3: Az interkulturális nevelési programok és a speciális oktatási módszerek hatékonyabban segítik a roma gyerekek óvodai integrációját, mint a hagyományos nevelési módszerek.

4. A kutatás eredményei

Jelen fejezet részletesen bemutatja és elemzi a kvalitatív interjú kutatás és a kvantitatív kérdőíves kutatás eredményeit. Az interjú során adott válaszokat és a kérdőíves kutatás eredményeit összevetve választ adunk kutatási kérdéseinkre és teszteljük hipotéziseinket.

4.1. A kvalitatív interjú kutatás eredményei

Gyerekek változásai az évek alatt

Interjúalanyainkat megkérdeztük, mennyire is változtak a gyerekek a tapasztalataik szerint az évek alatt és ezt bővebben kértük kifejteni. Persze fontos megjegyezni, hogy minden gyerek egyedi és különböző módon reagál a hatásokra és a változásokra. A felnőttek felelőssége figyelni a változásokra és a megfelelő támogatásra, hogy irányítást tudjanak nyújtani az életük különböző szakaszaiban. Leginkább, azok a pedagógusok tudták jobban ezt megfigyelni, akik több év tapasztalattal rendelkeznek. Az óvodapedagógusok válaszaiból egyértelműen kirajzolódik, hogy a digitális eszközök túlzott használata negatívan hat a gyerekek viselkedésére.

„Nehezebb, az utóbbi években a gyerekekkel dolgozni. A modern világ, a telefon, online játékok” (3. interjúalany).

„Igen változnak, sajnos nagyon rossz irányba, úgy látom nincsen elég idő a szülőknek a gyerekekkel foglalkozni, ezért sok szülő ad mobiltelefont a gyerek kezébe, ami nagyon rossz hatással van rájuk”(4. Interjúalany).

„Tapasztalatom szerint azért nagyon nehéz felkelteni a figyelmüket, mert otthon túl sokat használják a digitális eszközöket és más nem is nagyon érdekli őket.” (7. interjúalany).

„A másik óvodában vegyes csoportban voltam, most nagycsoportban én azt a különbséget látom, hogy nem voltak ennyire függőek a telefontól, van olyan gyerek, akitől hallom, azért szomorú, mert nincs internet, nem tud játszani. A telefon, amit tudok mondani, hogy nagyon rossz hatással van a gyerekekre és sajnos a szülő ebben a hibás.” (5. interjúalany).

„A digitális, felgyorsult világ következményeként a gyermekek nagyon megváltoztak. Nagyon nehéz érdeklődésüket felkelteni, nehéz a figyelmüket fenntartani, csak a mozgó, vibráló képek, videók iránt érdeklődnek, amely magatartás problémák kialakulásához vezet.” (9. interjúalany).

„A technikai eszközök a mindennapjaik szerves részévé váltak. Ezt többször észrevehetően felpörgeti őket, így reggelente egy-egy áhítat alkalmával nehezebb őket megnyugtatni. Óvoda után foglalkozásokra járnak ki idegen nyelvből, ki síelésre, ki focira, és sokszor egy szabad délutánjuk nincs emiatt, csak a rohanás. De ez meglehet csak a főváros tendenciája,

egy falusi óvodában nagy valószínűséggel más a helyzet. Ezért törekszünk arra óvónőpárommal, hogy a foglalkozások alatt érezzék, hogy ők még gyerekek. Igyekszünk minél több időt a szabadba tölteni, sok időt játéokra fordítani.” (10. interjúalany).

Volt olyan interjúalany, aki nem a technológiai hatásokat hozta fel példának ő a következőket mondta :

„Ha csak a gyakorlatom éveimhez viszonyítok, már azokhoz képest is sokat változtak a gyerekek az évek alatt. Sokkal kevesebb bennük a felnőttek iránti tisztelet, és sokkal szétszórtabb a figyelmük, nehezebb őket motiválni és nehezebb a figyelmüket lekötni.” (6. interjúalany).

Eltérés a roma gyerekek viselkedési formája, illetve a nem roma gyerekek viselkedési formája között

A roma és a nem roma gyermek viselkedése közötti különbségek elsősorban egyéni személyiségektől és kulturált környezettől függenek és nem feltétlenül köthető a roma és nem roma származáshoz. A megkérdezett óvónők fele tapasztalt eltérést, a másik fele viszont nem. Véleményük szerint a romákkal szembeni előítélet miatt és a beszédstílusban tapasztalható eltérések.

„Igen, kicsivel másabb a viselkedés formájuk”. (1. interjúalany).

„Igen, viselkedésük nem minden helyzetben tér el a nem roma társaikétól (például ők is örülnek, ha ajándékot, dicséretet, kapnak), véleményem szerint egyrészt azért különbözőek, mert más a kultúrájuk, családi helyzetük, másrészt a rájuk akasztott megbélyegzések miatt (például ha te roma vagy, akkor rosszul viselkedsz, lopsz, hazudsz). Rendszeres óvodába járás és példamutatás által jól alkalmazkodnak a szabályokhoz, aktívak, szocializációjuk megfelelő” (2. interjúalany).

„Az eltérés a beszédükben nyilvánul meg” (3. interjúalany).

„A mi csoportunkban járó kislány nál nem tapasztaltam viselkedésbeli eltérést, de a szomszéd csoportban lévő roma származású kis fiúra jobban jellemző a csúnya beszéd és a verekedés” (6. interjúalany)

„ Szeretnek csintalankodni, de melyik gyerek nem? Viszont én azt tapasztaltam mindkét esetben, hogy többszöri figyelmeztetés ellenére sem teljesítették azt, amit kértünk tőlük. Sokszor mentek a saját fejük után (10. interjúalany).

Foglalkozásokban való megnyilvánulás

Az óvodai foglalkozásokban megnyilvánuló eltérések a roma és a nem roma gyerekek között különbözőek lehetnek, ezeket számos tényező befolyásolhatja például: kulturális háttér, családi szokások, otthoni környezet. Viszont az óvodapedagógus feladata őket támogatni és

integrálni a roma és a nem roma gyerekeket az óvodai közösségbe, hogy meg tudjanak teremteni egy befogadó és támogató környezetet. Eltérő válaszok érkeztek.

„Nehezebb lekötni a figyelmüket foglalkozásokon és nehezebben szoknak hozzá a rendszerességhez” (1. interjúalany).

„Aktívak, érdeklő őket minden. A tánc, ének, zene foglalkozás különösképpen, mivel ez közel áll a szívükhöz kultúrájuk miatt, szeretnek minden manuális tevékenységet (2. interjúalany).

„Ugyanolyan, mint a többi gyerekek” (3. interjúalany).

„Tapasztalásom szerint nagyon ügyesek és ritka kezűgyességgel rendelkeznek” (4. interjúalany).

„A foglalkozások során kevésbé volt aktív a roma kisfiúnk, s kissé le volt maradva társaival szemben, bár ez már sokat változott pozitív irányba” (6. interjúalany).

„Mindig bekapcsolódnak a kezdeményezésekbe. Értelmi képességük terén azonban lemaradás tapasztalható” (9. interjúalany).

„Őszintén ez változó. Attól függ mennyire köti le őket egy adott foglalkozás. Ha éppen nem érdekli őket, akkor hajlamosak zavarni azokat, akiket esetleg érdekelne. De ez ugyanúgy megfigyelhető a nem roma származású gyerekeknél” (10. interjúalany).

Fejlődésben való eltérés

A megkérdezett óvodapedagógusok véleménye szerint tapasztalható fejlődésbeli különbség a roma és a nem roma tanulókat illetően. Kiemelték, hogy a zenei képességük kimagasló, azonban az otthoni környezet, hátrányos helyzetük miatt gyakran felzárkóztatásra szorulnak.

„Többnyire nem kimagaslóbbak fejlődésben” (1. interjúalany).

„Területenként más és más fejlődési szinten vannak. Van, akinek jobban megy a logikai gondolkodás, van aki bizonyos kézműves tevékenységek során aktívabb, van aki szeret mesét dramatizálni, eljátszani és ebben eredményes is” (2. interjúalany).

„A zenében nagyon fogékonyak, nagyon hamar megragad nekik a vers, meg a zene és hamarabb megtanulják az adott dalt, mint pl. egy mondókát” (5. interjúalany).

„A csoportomban járó gyerekek nem kimagaslóbbak, fejlődésben elmaradtabbak, sokkal több fejlesztést, egyéni bánásmódot igényelnek. Hiszen tapasztalataim szerint otthon nagyon keveset foglalkoznak velük” (9. interjúalany).

„Személytől függ. Úgy gondolom sok függ az otthoni neveléstől. A csoportomba megfordult roma gyerekek különleges helyzetbe voltak, hiszen örökbe lettek fogadva. Az örökbe fogadott családok magyar nemzetiségűek voltak. És hamar észrevették pl. az egyik roma gyereknél, hogy

nagyon jó zenei hallása van, ezért külön foglalkozásra is járatták. Viszont ami gyengébben ment mindkét gyereknél, az a matematika” (10. interjúalany).

Elfogadás és esetleges diszkrimináció kérdése

Az elfogadás és a diszkrimináció egy fontos és érzékeny téma a roma gyerekek óvodai környezetében, mivel a roma közösségek, sajnos sokszor szembesülnek társadalmi kirekesztéssel és diszkriminációval, ez befolyásolhatja az óvodában való elfogadásukat és integrációjukat. A Kárpátalján és a Magyarországon dolgozó óvodapedagógusok egyaránt pozitívan állnak a roma gyerekekhez, elfogadásra nevelik a többségieket. A magyarországi óvodákban mindez nem csupán az óvodapedagógus feladata, ott fejlesztőpedagógus, pedagógiai tanácsadó, logopédus segíti a munkát.

„Véleményem szerint ugyanúgy kell „kezelni” őket, mint a magyar gyerekeket, és ha a gyerek is azt látja a csoportba, hogy az óvónéni ugyanúgy kezeli, akkor ő is könnyebben fogja bevonni a játékba. Az én szívemhez mindig is közel álltak ezek a gyerekek. Már fiatalabb koromban is az otthoni Biblia heteken szívesen voltam az ő csoportjukba. Ők is ugyanúgy vágnak a szeretetre és az odafigyelésre, amit esetleg otthon nem kapnak meg, és ennek viszonzásaképpen hatalmas szeretet képesek adni. Szerencsésnek mondhatom magam ebben a helyzetben, mert nem tapasztaltam ilyen jellegű esetet. Igazi barátságok alakultak ki a roma gyerekek és a többiek között. Az óvodapedagógusok sem adtak hangot semmilyen megkülönböztetésnek” (10. interjúalany).

„Próbáltam velük megértetni, hogy nem teszünk különbséget, mindenki egyforma és nem teszünk különbséget senki között, mindenki különleges valamiért” (5. interjúalany).

„Elsősorban ugyanúgy viselkedünk velük mint társaikkal, nem viszonyulunk hozzájuk nagyobb figyelemmel, legalábbis ezt nem éreztetjük a gyerekekkel. Viszont ha előjön 1-1 probléma, ha nem akarnak vele játszani, és ha a bőr színére hivatkoznak, akkor emlékeztetjük a gyerekeket arra hogy ő ugyanolyan mint más. Valamint mindig van ilyen jellegű foglalkozásunk is, ugyanis más nemzetiségű gyerekek is járnak hozzánk. Én teljes mértékben elfogadom a roma gyerekeket, s ugyanúgy szeretem őket, hisz ők is Isten teremtményei. Nem gondolom, hogy bárki is különbözne a hovatartozása vagy a bőrszíne miatt.” (6. interjúalany)

Roma gyerekek viszonya a többi gyerekhez, alkalmazkodása a csoportban

A roma gyerekeknek a viszonya más gyerekekhez változóak lehetnek sok tényezőtől függ. Az elfogadás, együttműködés közös élmények és kölcsönös tisztelet a pozitív sikeres kapcsolatok kialakításához vezet. A megfelelő támogatás előnyös lehet a roma és a nem roma

gyerekek számára. Az interjúkból kirajzolódik, hogy a roma gyerekek beilleszkedését gátolja a velük szemben tanúsított előítéletesség, mindez a szülők hozzáállására is hat.

„Barátságosak a többi gyerekkel, viszont sokkal több figyelmet igényelnek” (1. interjúalany).

„Szerintem minden nevelés kérdése, ha egy gyermeket úgy nevelünk, hogy ne fogadja el társait, akkor az nem fogja elfogadni, ha úgy neveljük, hogy fogadja el, mert ők is ugyanolyan gyerekek, akkor elfogadja őket.” (2. interjúalany):

„Személyem szerint nagyon jó, mert sokkal ragaszkodóbbak és több szeretet tudnak nyújtani” (4. interjúalany).

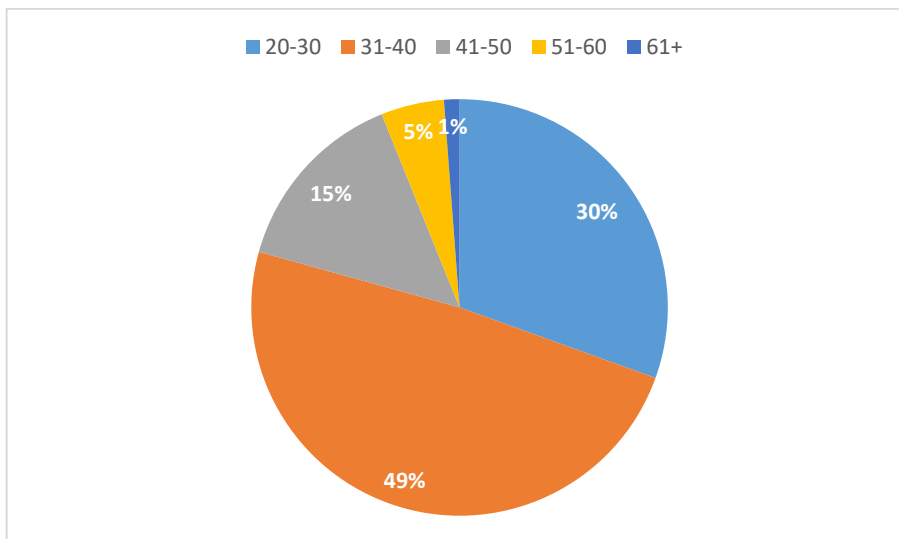
„A mi roma kisfiúink eleinte visszahúzódóbb volt társainál, de később jól viszonyult mindenkihez. Viszont a szülei kisebbségi komplexusosak, s minden kis problémát felnagyítanak, valamint mindenbe faji megkülönböztetést látnak “Ha egy gyerekkel összetűzésbe került, és ez tettelegességig fajult, akkor a szülők mindig problémát csináltak belőle, hogy biztos azért bántották őt, mert roma... hiába volt az ő gyerekük is hibás, vagy akár ő kezdeményezte a verekedést” (6. interjúalany).

„Érdekes volt, mert legtöbbször csak egymással játszottak, viszont, ha a többi gyereket is bevonták, addig a kisfiú mindig szeretett a középpontba lenni, míg a kislány inkább a háttérbe húzódott” (10. interjúalany).

4.2. A kvantitatív kérdőíves kutatás eredményei

A megkérdezett szülők döntő többsége 31-40 év közötti, s viszonylag magas a 20-30 évesek aránya.

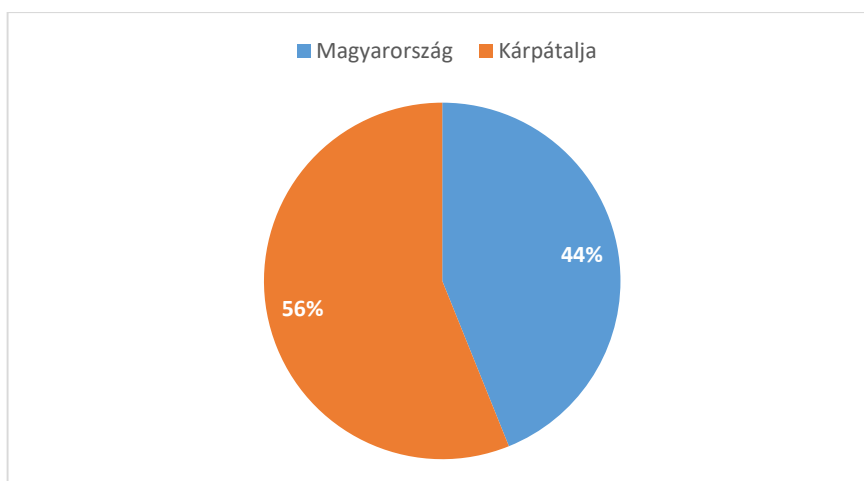
1. ábra: A megkérdezett szülők életkora (N=82, %)

Forrás: saját szerkesztés

A megkérdezettek 56%-a Magyarországon él, 44% pedig kárpátaljai-

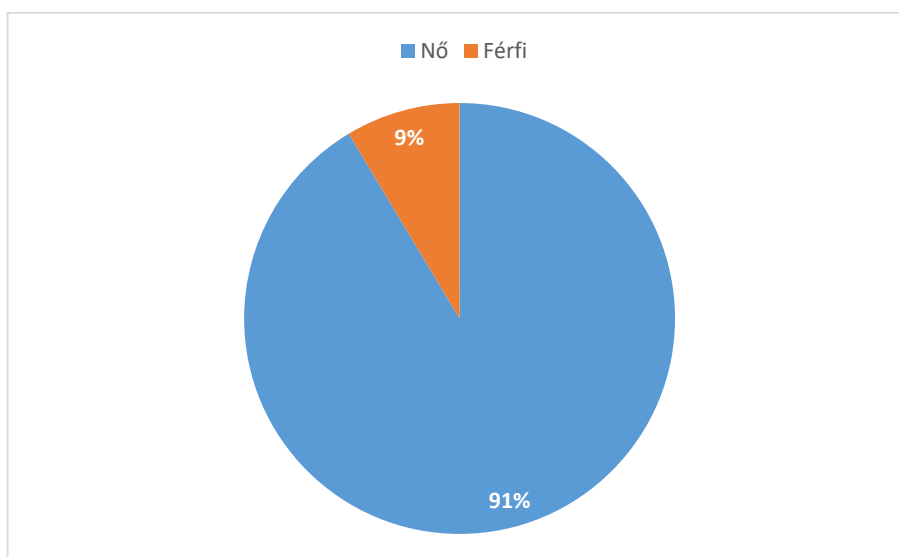
2. ábra: Lakhely

Forrás: saját szerkesztés

Az elemzett csoportban a nemi arányok jelentős különbséget mutatnak, a legtöbb válaszadó nő.

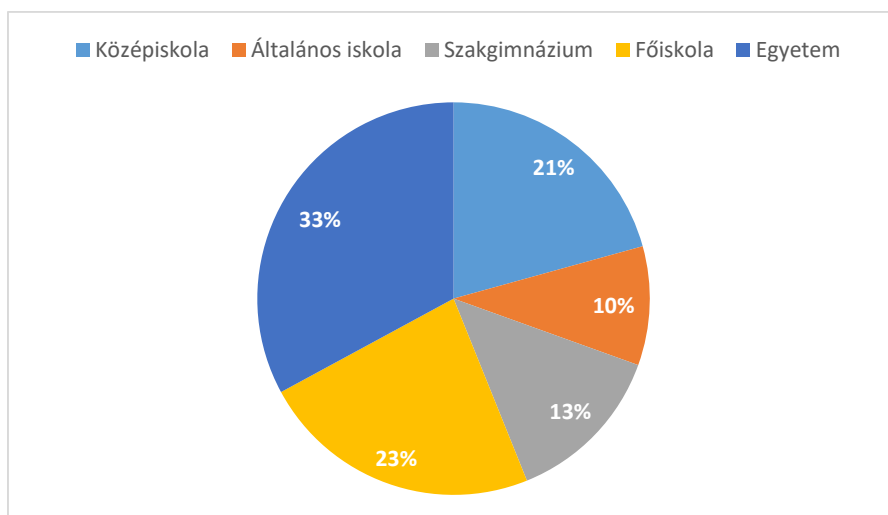
3.ábra: Férfi - Női megoszlás

Forrás: (saját szerkesztés)

Az adatok alapján elmondható, hogy a populáció nagy része magasabb szintű végzettséggel rendelkezik. Felsőfokú végzettség (főiskola, egyetem) aránya különösen magas.

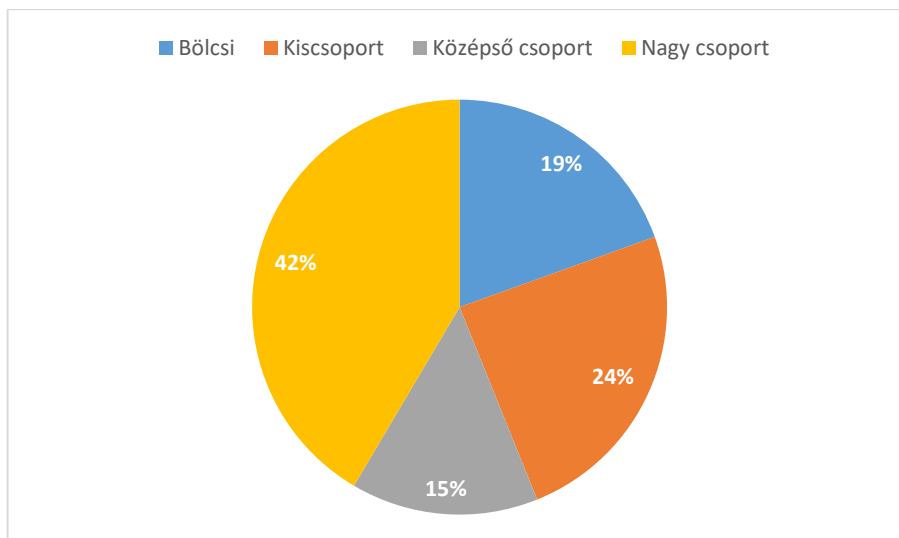
4.ábra: Iskolai végzettség (N=82)

Forrás: (Saját szerkesztés)

A megkérdezett szülők gyerekei legnagyobb arányban a nagycsoportos, ami azt mutatja, hogy a gyermekek többsége az óvodai oktatás utolsó szakaszában van. A bölcsődei és kis csoportos gyermekek aránya is jelentős jelezve, hogy sok gyerek korán kezd el járni intézményes nevelésbe.

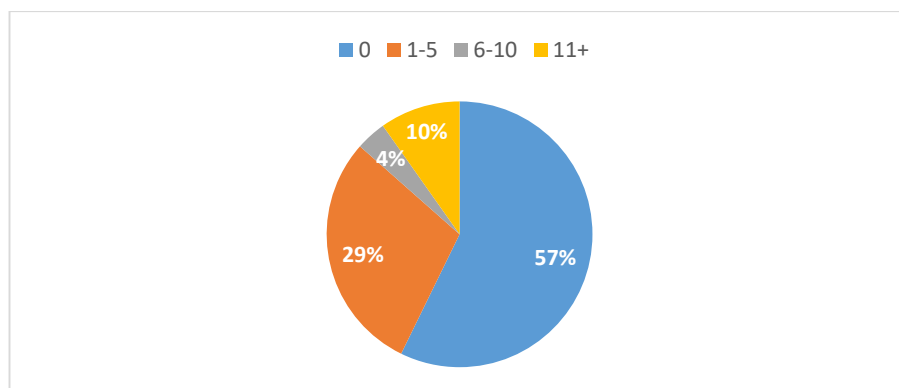
5. ábra: Csoportbeli megoszlás (N=82)

Forrás: (Saját szerkesztés)

A vizsgált csoportban az intézmények több, mint fele egyáltalán nem fogad roma gyerekeket. A roma gyerekek aránya az intézmények 29%-ban 1-5% között van. Az adatok azt mutatják, hogy a roma gyerekek jelentős része koncentráltan van jelen néhány intézményben, míg sok helyen egyáltalán nincsenek jelen.

6. ábra: Roma gyerekek aránya (N=82)

Forrás: Saját szerkesztés

A családok többségében vagy jellemző, vagy közepesen jellemző a két szülő jelenléte. Ez azt mutatja, hogy a tradicionális családmódel továbbra is gyakori, bár van egy kisebb rész, ahol ez nem megszokott. A nevelőszülő a roma családoknál általában nem túlságosan gyakori. A legtöbb család számára vagy nem jellemző, vagy közepesen jellemző a nevelőszülő jelenléte. Ez arra utal, hogy a hagyományos családmódel gyakran dominál, de van egy kisebb rész, ahol ez nem a megszokott.

Az egyik szülő munkanélküli státusza sok roma családban jellemző vagy legalább közepesen jellemző. A legtöbb család esetében ez vagy csak közepesen jellemző, vagy egyáltalán nem jellemző. Ez azt jelenti, hogy bár vannak olyan családok, ahol az egyik szülő munkanélküli, de ez nem a leggyakoribb helyzet.

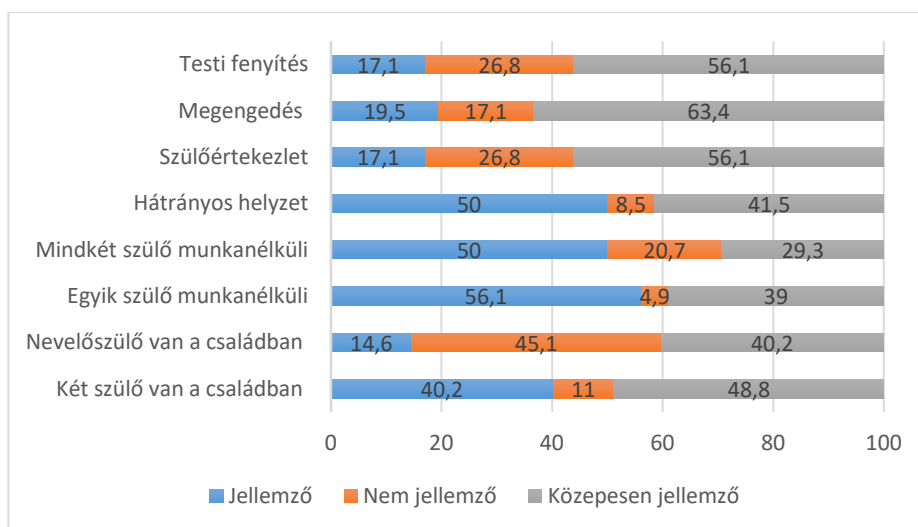
Az adatok szerint sok roma családban jellemző vagy legalábbis közepesen jellemző mindkét szülő munkanélküli helyzete. Azonban még mindig jelentős arányban van olyan család, ahol egyik szülő sem munkanélküli. Ez azt mutatja, hogy bár a munkanélküliség néha mindkét szülőt érinti, vannak, olyan családok is, ahol legalább az egyik szülő dolgozik.

Az adatok szerint sok családot érint vagy legalábbis közepesen a hátrányos helyzet. Ugyanakkor vagy egy kisebb rész, ahol ez nem a megszokott. Ez azt jelenti, hogy bár sok családot érinti, de vannak olyanok is, amelyek kevésbé szenvednek hátrányos helyzetben.

Meglepő eredmény, hogy a megkérdezett szülők nagy része nem vesz részt a szülői értekezleteken. Csak egy kis része számára tekinthető a szülői értekezleten való rendszeres részvétel.

Az adatok alapján a testi fenyítés sok szülő számára közepesen jellemző. Ez arra utal, hogy bár sok családban más nevelési módszerek dominálnak, de még mindig vannak olyanok, ahol a testi fenyítés gyakori lehet.

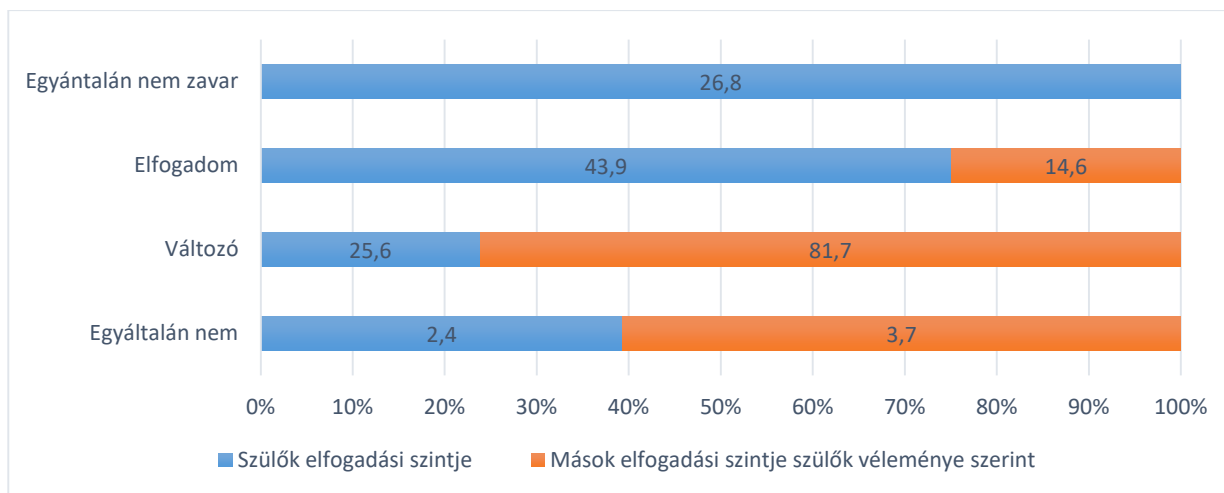
7. ábra: A megkérdezett szülők családi háttere (N=82, %)

Forrás: (Saját szerkesztés)

Az adatok alapján az elfogadás kérdése változatos, de többségben pozitív. A legtöbb ember elfogadja a romákat. Ez azt sugallja, hogy sok embernek van alkalmazkodó képessége, de egy kisebb csoportnak nehézséget okozhat az elfogadás., de több embernek pozitív vagy változó az álláspontja a roma gyerekekkel kapcsolatban.

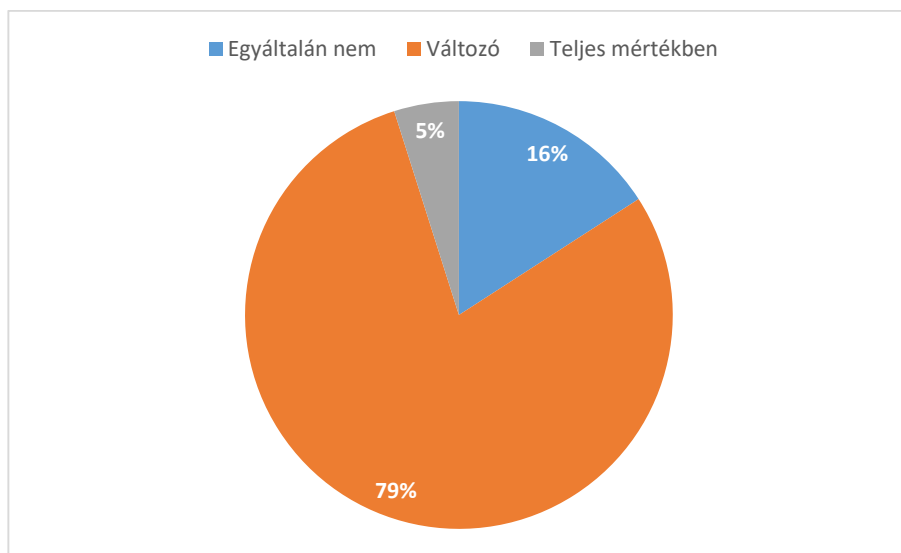
8. ábra: Elfogadási szint a roma gyerekekkel szemben (N=82, %)

Forrás (Saját szerkesztés)

Az adatok alapján a válaszadók magas arányban a változó választ mondták, szerintük a roma gyerekek változó módon alkalmazkodnak az intézmény szabályaihoz.

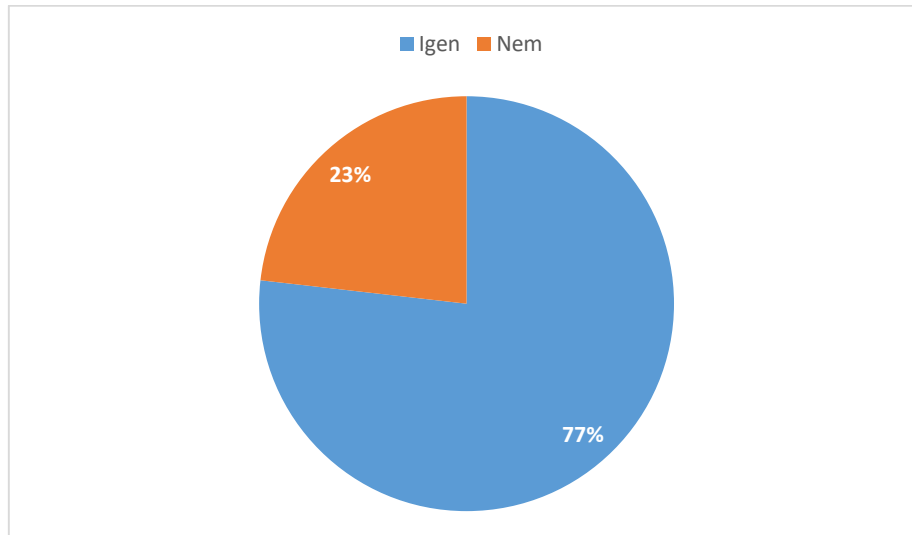
9. ábra: Alkalmazkodás az intézmény szabályaihoz (N=82, %)

Forrás: (Saját szerkesztés)

Az adatok többsége együttműködik a roma szülőkkel. Ez azt jelenti, hogy a szülők nyitottak a roma szülőkkel való együttműködésre, ugyanakkor van egy kisebb rész, akik nem hajlandóak együttműködni velük.

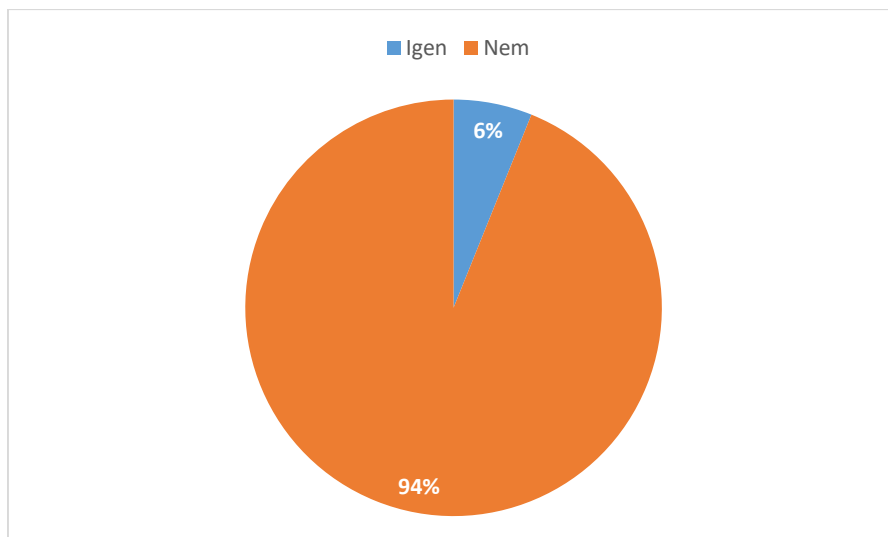
10. ábra: Együttműködés roma szülőkkel (N=82, %)

Forrás: (Saját szerkesztés)

Az adatok alapján a megkérdezett szülők gyerekei nem szenvedtek semmilyen atrocitást roma gyerekektől.

11. ábra: Ön gyermeke szenvedett-e valamilyen atrocitást a roma gyerekektől?

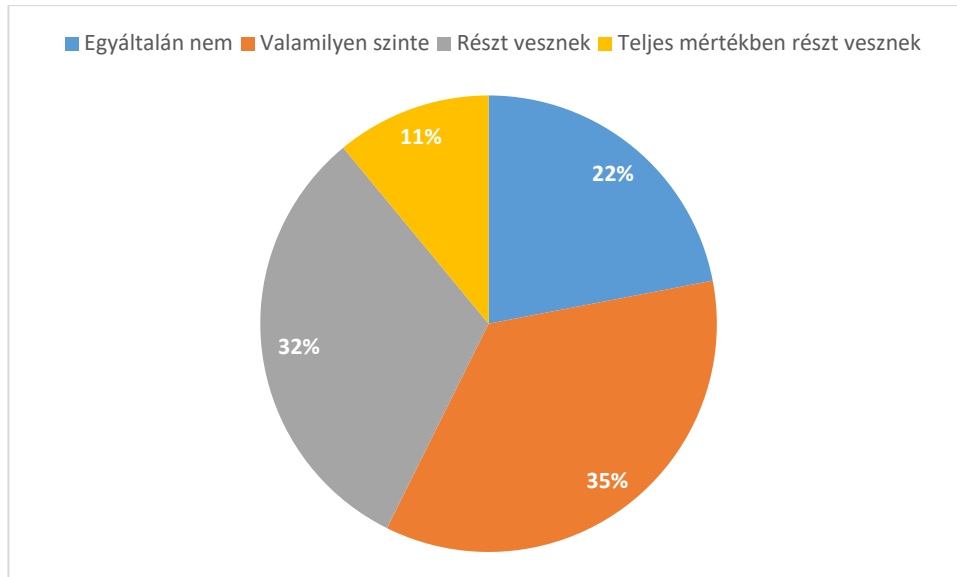

Forrás: (Saját szerkesztés)

Az adatok alapján a megkérdezett szülők különböző mértékben vesznek részt az óvoda életében. A legtöbb esetben valamilyen szinten, míg egy kisebb részük teljes mértékben részt vesznek az óvoda életében. Ugyanakkor egy jelentős arány egyáltalán nem vesz részt az óvoda életében, ami lehet, hogy kihívást jelent az óvodák számára a szülői bevonás terén.

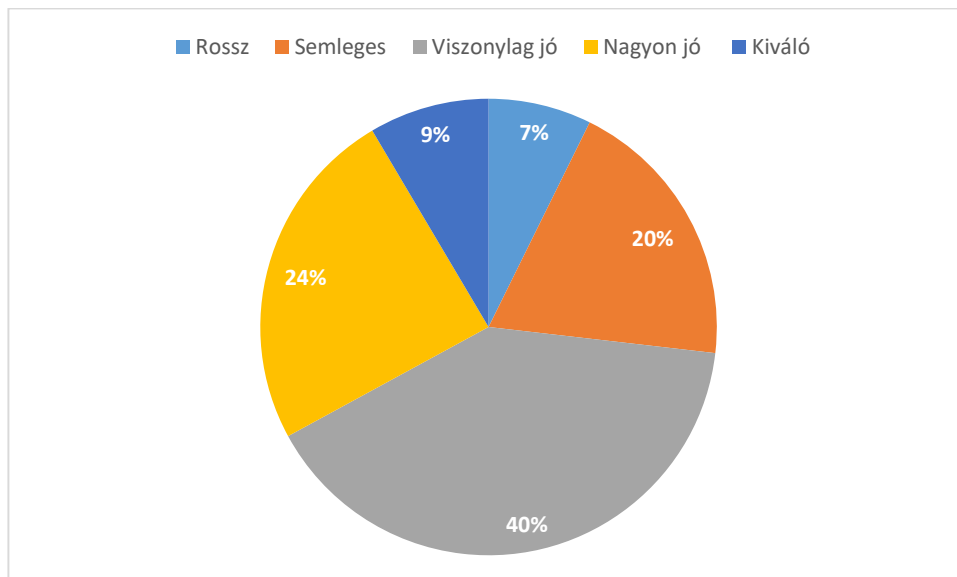
12. ábra: Szülői részvétel az óvoda életében (N=82, %)

Forrás: Saját szerkesztés

A legtöbb gyermeknek jó a kapcsolat az óvodapedagógussal.

13. ábra: Gyermek kapcsolata az óvodapedagógusokkal (N=82, %)

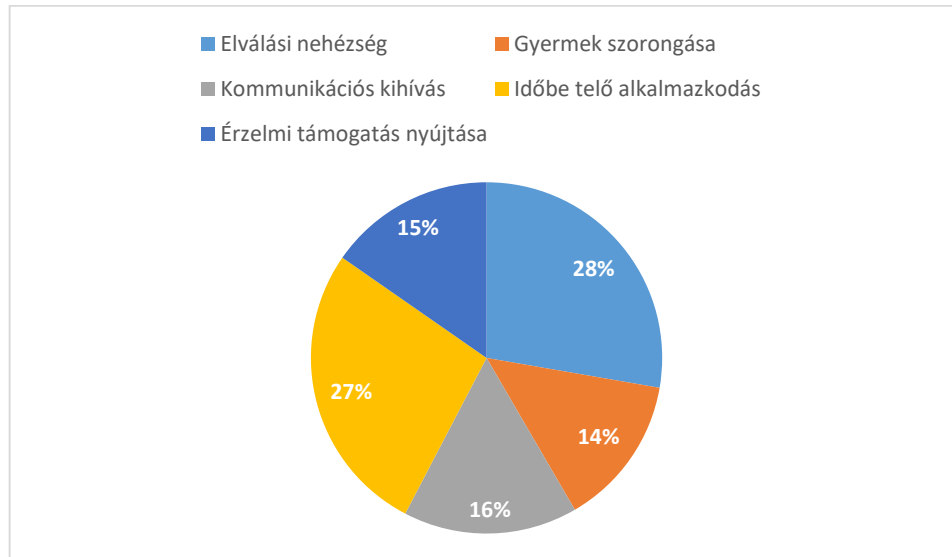

Forrás: (Saját szerkesztés)

Számos kihívás merülhet fel a gyerek beilleszkedésével kapcsolatban az óvodában. Az alkalmazkodás időigényessége a legjellemzőbb, ami azt sugallja, hogy teljesen beilleszkedjen az

óvodai környezetbe. Emellett a kommunikációs kihívások és az érzelmi támogatás nyújtása is fontos tényezők lehetnek a sikeres beilleszkedés szempontjából. Az elválási nehézségek és a gyerek szorongása is jelentős szerepet játszhatnak a beilleszkedés folyamatában.

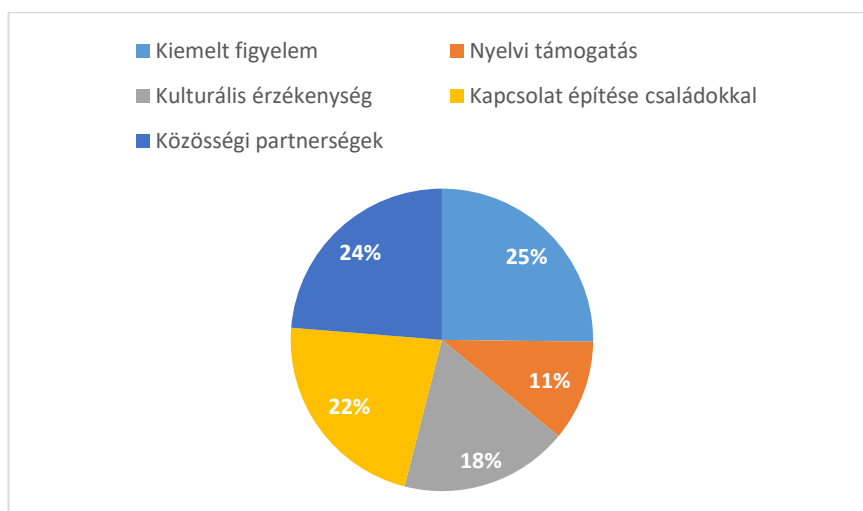
14. ábra: Szülő kihívásai gyermek beilleszkedésére (N=82, %)

Forrás: Saját szerkesztés

Az adatok alapján az óvodai segítség sokféle területre összpontosít a roma gyerekek fejlődésének támogatására. A kiemelt figyelem és a kapcsolatépítés a családokkal kiemelkedő fontosságú, mivel ezek az elemek lehetővé teszik az egyéni figyelem és támogatás nyújtását. Emellett a közösségi partnerség és a kulturális érzékenység, mivel ezek hozzájárulnak a közösség és a kulturális háttérű roma gyerekek támogatásához. A nyelvi támogatás szintén kritikus, mivel segíti a roma gyerekeknek a nyelvi készségeik fejlesztésében, ami kulcsfontosságú az oktatási és társadalmi sikerek eléréséhez.

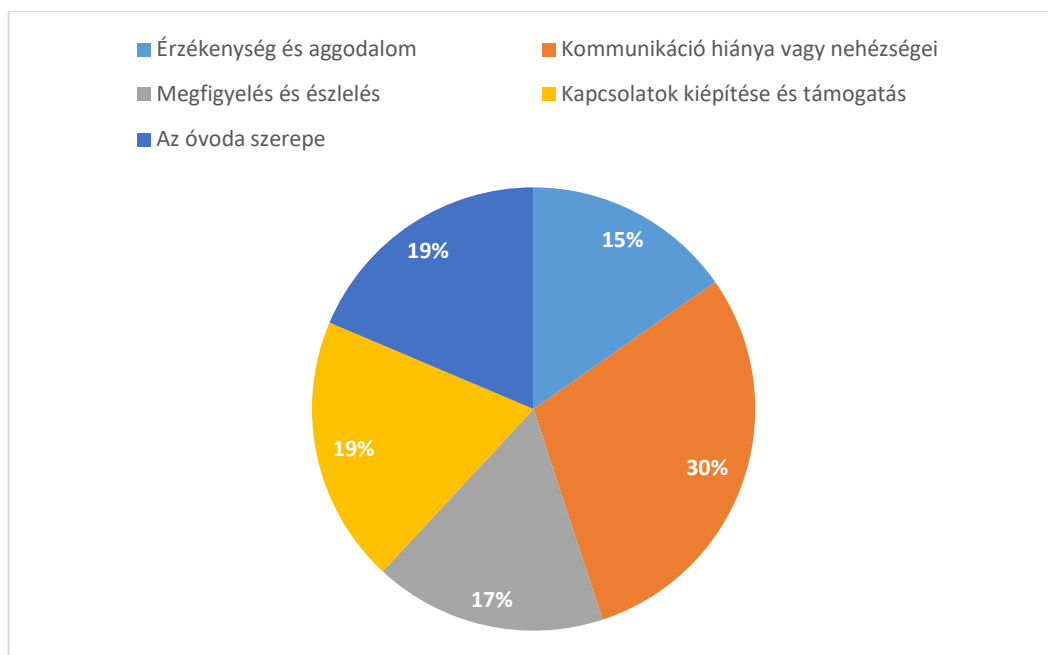
15. ábra: Óvoda segítése a roma gyerekek fejlődéséhez

Forrás: Saját szerkesztés

Az adatok alapján a szülők különböző területeken érzékelnek kihívásokat az óvodával kapcsolatban. A kommunikáció hiánya vagy nehézségei kiemelkedő fontosságúak, mivel ezek befolyásolják az információk áramlását és az együttműködést az óvoda és a szülők között. A kapcsolatok kiépítése és támogatása is kulcsfontosságú, mivel ezek lehetővé teszik az együttműködést és a bizalmi viszony kialakítását az óvoda és a szülők között. Az érzékenység, az aggodalom, a megfigyelés és észlelés szintén fontosak, segítenek a szülők és az óvoda párbeszéd és együttműködés javításában. Az óvoda szerepe szintén jelentős, mivel az óvoda hozzáállása határozza meg, mennyire nyitottak és befogadóak az ilyen jellegű kérdések megvitatására és kezelésére.

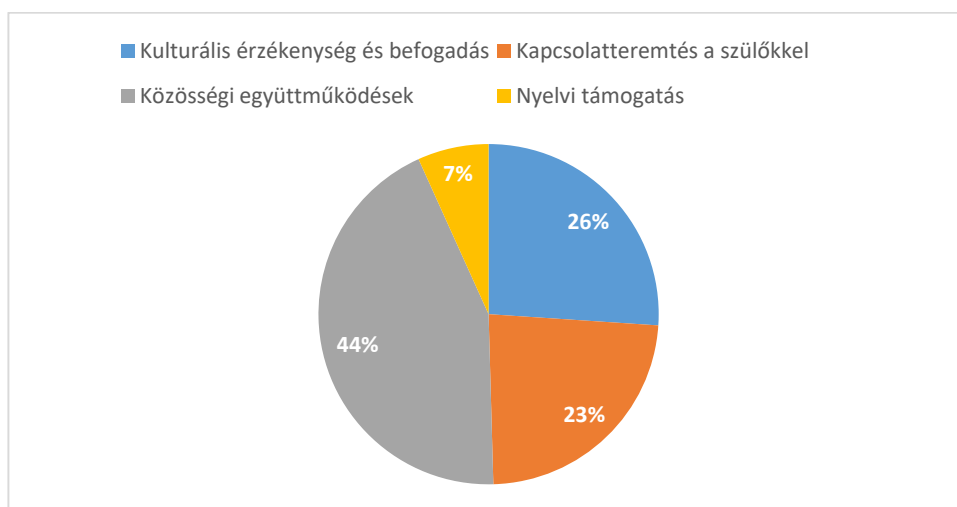
16. ábra: Szülő észrevétele a diszkriminációról (N=82, %)

Forrás: (Saját szerkesztés)

A diagram alapján látható, hogy a roma gyerekek beilleszkedésének elősegítésében a legnagyobb hangsúlyt a közösségi együttműködésekre helyezik, míg a nyelvi támogatás a legkisebb arányt képviseli. Ez arra utal, hogy az óvodák elsősorban a társadalmi integráció és kulturális befogadás területén igyekeznek erősíteni a roma gyerekek beilleszkedését, míg a nyelvi fejlesztésre viszonylag kevesebb figyelmet fordítanak. Az összetett megközelítés, amely magában foglalja a kulturális érzékenységet, a szülőkkel való kapcsolattartás és a közösségi együttműködések, kulcsfontosságú a roma gyerekek sikeres integrációjához az óvodai környezetben.

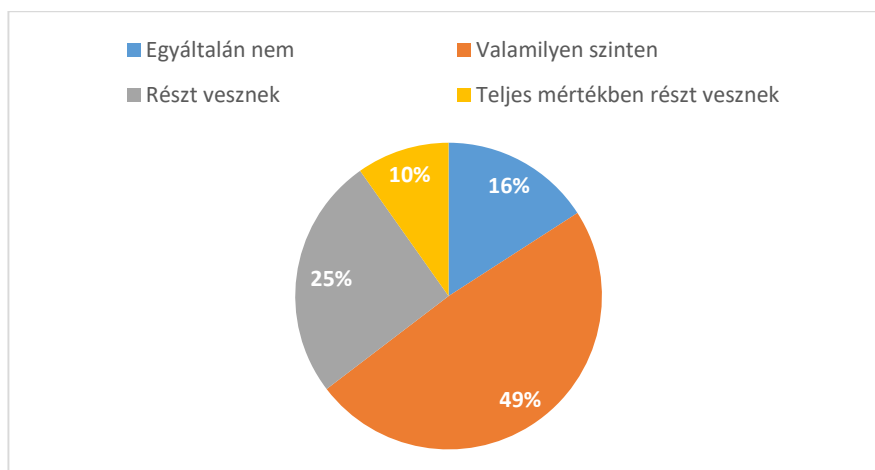
17. ábra: Milyen intézkedéseket várnak el az óvodától, hogy támogassa a roma gyerekek beilleszkedését (N=82, %)

Forrás: (Saját szerkesztés)

Az adatok alapján látszik, hogy az összesített részvétel 85%-os, ami azt mutatja, hogy a szülők többsége valamilyen formában részt vesz az óvodai tevékenységben. A legnagyobb csoport, 49%-ban, valamilyen szinten vesz részt, ami azt jelenti, hogy nagyon változatos lehet a részvételi szintjük.

18. ábra: Szülő részvétel óvodai tevékenységben

Forrás: (Saját szerkesztés)

Kutatásunk során feltérképeztük, hogy Kárpátalján és Magyarországon van-e különbség az elfogadással kapcsolatban? Eredményeink azt bizonyítják, hogy a magyarországi óvodákban a szülők aktívabban részt vesznek az óvoda életében, mint a kárpátaljai szülők. A magyarországi szülők esetében felülreprezentáltak azok aránya, akik rendszeresen részt vesznek az óvoda életében. A kárpátaljai mintában azok aránya felülreprezentáltak, akik jellemzően a szülői értekezletekre sem

mennek el. Feltehetően ez azzal is magyarázható, hogy a jelenlegi háborús helyzet miatt sok édesapa külföldön tartózkodik, s az itthon maradt anyáknak kevesebb időt tudnak erre a feladatra szentelni. Valószínűsíthető, hogy azok a roma gyerekek, akiknek szülei aktívan részt vesznek az óvodai tevékenységekben és támogatják a gyerekek oktatását, könnyebben és sikeresebben illeszkednek be az oktatási intézményekbe.

1. táblázat: A szülői részvétel az óvoda életében összevetése a lakhellyel (%)

Szülői részvétel az óvoda életében	Magyarország	Kárpátalja	Chi ²	p	N
Egyáltalán nem	8,3	21,7	10,488	0,015	82
Valamilyen szinten	27,8	41,3			
Részt vesznek	<u>50,0</u>	17,4			
Teljes mértékben részt vesznek	<u>13,9</u>	19,6			

*Az aláhúzott szereplő, vastagított értékeknél az adjusted reziduais abszolút értéke nagyobb, mint kettő.

2. táblázat: A szülői értekezleten való részvétel összevetése a lakhellyel (%)

Szülői értekezleten való részvétel	Magyarország	Kárpátalja	Chi ²	p	N
Jellemző	22,2	13,0	8,184	0,017	82
Közepesen jellemző	66,7	47,8			
Nem jellemző	<u>11,1</u>	39,1			

*Az aláhúzott szereplő, vastagított értékeknél az adjusted reziduais abszolút értéke nagyobb, mint kettő.

Az elfogadással kapcsolatban az tapasztalható, hogy a magyarországi szülők jobban tolerálják, ha gyermekeikkel egy csoportban roma gyerekek is vannak. A magyarországi szülők körében egyetlen válaszadó sem volt, aki azt válaszolta volna, hogy nem tudja elfogadni, ha gyermekével együtt roma gyerekek is járnak az óvodába. A kárpátaljai szülők 4,3%-a nyilatkozott úgy, hogy ő ezt nem tudja elfogadni, s inkább átvinni a gyereket olyan óvodába, ahol nem tanulnak roma gyerekek. A magyarországi szülők közel fele (44,4%) úgy vélekedik, hogy őt egyáltalán nem zavarja, ha roma tanulók is vannak gyermeke óvodai csoportjában.

3. táblázat: A roma gyerekek elfogadása és a lakhely összevetése (%)

	Magyarország	Kárpátalja	Chi ²	p	N
Egyáltalán nem fogadom el	0,0	4,3	10,488	0,015	82
Változó	16,7	32,6			
Elfogadom	<u>38,9</u>	50			

Egyáltalán zavar	nem	<u>44,4</u>	13,0			
---------------------	-----	-------------	------	--	--	--

*Az aláhúzza szereplő, vastagított értékeknél az adjusted reziduals abszolút értéke nagyobb, mint kettő.

Első hipotézisem szerint Kárpátalján és Magyarországon nincs eltérés az elfogadással kapcsolatban. Az óvodapedagógusok válaszai alapján ez a hipotézis beigazolódott, ugyanis minden megkérdezett óvodapedagógus úgy nyilatkozott, hogy elfogadja a gyerekeket, és származásuktól függetlenül ugyanúgy foglalkozik velük. A szülők esetében azonban tapasztaltunk különbségeket, mivel a magyarországi minta esetében szignifikánsan nagyobb a szülői bevonódás az óvoda életébe, ami pozitívan hathat a roma gyerekek beilleszkedésére. Továbbá empirikus eredményeim rámutatnak, hogy a magyarországi szülőket kevésbé zavarja az, hogy ha roma gyerekekkel jár egy csoportba a gyermeke. Mindennek ismeretében első hipotézisem részben nyert hipotézist, ugyanis a pedagógusok részéről nem tapasztalunk eltérést a roma gyerekek elfogadásával és integrációjával kapcsolatban, de a szülők Magyarországon elfogadóbbak. Ez a pozitív légkör segíthet a roma gyerekeknek abban, hogy könnyebben feloldódjanak és sikeresen integrálódjanak az óvodai életbe, a többségi gyermekek és szülők pozitív hozzáállása jelentősen javítja a roma gyerekek beilleszkedését.

A kérdőíves válaszok alátámasztották második hipotézisemet, miszerint a pedagógusok gyakran észlelik a különbséget a roma és a nem roma gyerekek között az óvodában. A pedagógusok válaszaiból kirajzolódott, hogy az eltérés gyakran abból adódik, hogy a roma gyerekek szülei ismerik a velük szemben támasztott előítéleteket, s ha az óvónő fegyelmezi a gyermeket, a szülők ezt gyakran a gyermek származásának tulajdonítják, és úgy érzik, hogy a megrovás azért történt, mert roma a gyermek.

A kutatás eredményei alapján megerősödött a harmadik hipotézis, miszerint az interkulturális nevelési programok és a speciális oktatási módszerek hatékonyabban segítik a roma gyerekek óvodai integrációját, mint a hagyományos nevelési módszerek. Az óvodapedagógusok és szülők visszajelzései alapján kiderült, hogy ezek az eljárások különösen fontosak a közösségi együttműködések kialakításában és erősítésében. Az óvodai környezetben különleges figyelmet fordítanak a roma gyerekek támogatására, például logopédiai foglalkozásokat és egyéb speciális foglalkozásokat tartanak számukra. Ez különösen igaz a magyarországi óvodákra. Ezáltal ezek az intézkedések hatékonyan hozzájárulnak a roma gyerekek sikeres beilleszkedéséhez az óvodai környezetbe. Magyarországon több speciális oktatási módszer és segítség áll az óvodapedagógus rendelkezésére, így ezzel is magyarázható, hogy Magyarországon elfogadóbbak a szülők.

Összefoglalás

Szakedolgozatom témája a 3–6 roma gyerekek beilleszkedése Magyarországon és Kárpátalján. Szakedolgozatom azon kérdésre összpontosít, hogy hogyan illeszkednek be a 3–6 éves óvodáskorú roma gyerekek a kárpátaljai és a magyarországi óvodákban.

A kutatás négy fejezetre és alfejezetekre van tagolva, amelyekben a kérdőíves és interjú adatgyűjtésre alapozva kutattam a roma gyerekek beilleszkedését az óvodai környezetbe az esetleges kihívásokat és megoldásokat.

Az első fejezetben áttekintésre kerül elsősorban a roma nemzeti kisebbség jellemzői Magyarországon és Kárpátalján, majd bővebben kitértem a roma gyerekek szociális helyzetére, nyelvi hátrányaikra, illetve az előítéletességre is és a hátrányos megkülönböztetésre. A második fejezetben a romák csoportjairól, pedagógiai módszerekről a roma gyerekek az óvodában való megnyilvánulásairól, illetve a pedagógusképzésre is kitértem, valamint az integrációra. Megtudhattuk tehát, hogy az elfogadás egy nagyon fontos téma az óvónőnek, ahogyan az is, hogy kialakítsák és fenntartsák a pozitív kapcsolatot a roma közösséggel, mivel ez segíthet a gyerekek beilleszkedésének támogatásában és az otthoni környezet összehangolásában. Az óvónőnek rendelkeznie kell érzékenyítő képzésekkel és lehetőségekkel a kulturális kompetencia és az inkluzív oktatás terén, valamint folyamatosan fejleszteniük kell a szakmai ismereteiket és készségeiket a roma gyerekek támogatása érdekében. Fel kell készülni arra, hogy foglalkozzanak a diverzitással és az esetleges konfliktusokkal az óvodai környezetben, és meg kell tanulniuk hatékonyan kezelni ezeket a helyzeteket.

A harmadik fejezet a kutatás módszertani háttérét foglalja magába, részletesen ismertetve a kérdőíves és interjú adatgyűjtési módszereket. Kifejtem, hogyan történt az adatgyűjtés folyamata. A negyedik fejezetben bemutatásra kerülnek a kutatási eredmények, amelyek alapján átfogó képet alkothatunk a roma gyerekek beilleszkedésének folyamatáról és ezzel kapcsolatos kihívásokról mindkét régióban. Az interjúk és a kérdőívek által nyert adatok alapján elemzem a különbségeket és hasonlóságokat a két helyszín között, valamint az esetleges tényezőket, amelyek befolyásolják a beilleszkedést.

Az első hipotézis szerint Kárpátalján és Magyarországon nincsen eltérés az elfogadással kapcsolatban. Az óvodapedagógusok válasza alapján ez igazolódott, mivel minden megkérdezett óvodapedagógus elfogadja a gyerekeket függetlenül a származásuktól. A szülők esetében azonban tapasztaltunk különbségeket: a magyarországi szülők nagyobb arányban vesznek részt aktí-

van az óvoda életében, ami pozitívan hat a roma gyerekek beilleszkedésére. Továbbá, a magyarországi szülőket kevésbé zavarják, ha roma gyerekek járnak a csoportba. Ez a támogató környezet megkönnyíti a roma gyerekek integrációját, javítva a beilleszkedésüket.

A második hipotézis szerint a pedagógusok gyakran észlelik a különbséget a roma és nem roma gyerekek között az óvodában. Az válaszok alapján ez igazolódott, mivel a pedagógusok gyakran azonosítják a roma gyerekeket különböző sajátosságok alapján, és ez befolyásolja megítélésüket.

A kutatás eredményei alapján megerősödött a harmadik hipotézis: az interkulturális nevelési programok és speciális oktatási módszerek hatékonyabban segítik a roma gyerekek óvodai integrációját, mint a hagyományos módszerek. Az óvodapedagógusok és a szülők visszajelzései szerint, ezek az eljárások különösen fontosak a közösségi együttműködés és a roma gyerekek támogatása szempontjából. Magyarországon több speciális módszer és segítség áll az óvodapedagógusok rendelkezésére, ami hozzájárul a szülők nagyobb elfogadásához.

Az általunk végzett kutatás által egy sokrétű képet alakítottunk ki a roma gyerekek beilleszkedéséről és elfogadásáról az életükben. A kutatás során felmerült, hogy a beilleszkedés több dologban zajlik és számos tényező is befolyásolhatja. Először is azt tapasztaltuk, hogy a roma gyerekek beilleszkedése sokszor kihívásokkal teli lehet az óvodai környezetben. Ezek a kihívások lehetnek kulturális, szociális vagy oktatási jellegűek is és befolyásolhatják a gyerekek önbecsülését és tanulási képességeit. Az elfogadás és a befogadás szempontjából, fontos, hogy az óvodák és a pedagógusok megfelelő támogatást és erőforrásokat biztosítsanak a roma gyerekek számára, hogy segítsék őket az integrációban és a sikeres fejlődésben.

РЕЗІЮМЕ

Наша робота присвячена тому, як ромські діти у віці 3-6 років інтегруються в дитячі садки в Закарпатті та Угорщині. У ході роботи ми детально проаналізували соціальне становище дітей, їхні упередження та дискримінацію щодо них. Ми дослідили, як їх приймають однолітки, як вони взаємодіють з ними і як це проявляється в їхній діяльності.

Ми розглянули їхню інтеграцію в дитячий садок з кількох точок зору: наприклад, наскільки вони отримують підтримку з боку домашніх вихователів і вихователів дитячого садка, як вони відчують свою ромську ідентичність у дитячому садку, і як це впливає на їхню самооцінку і мотивацію до навчання. Ми також висвітлили культурні відмінності та мовні бар'єри в середовищі дитячих садків. Під час дослідження ми сформулювали та проаналізували дослідницькі питання та гіпотези, які допомогли нам знайти успішні відповіді.

У процесі інтеграції ми вивчили рівень залучення батьків ромських дітей до діяльності дитячого садка, а також ставлення і підготовленість вихователів до культурного розмаїття. Ці фактори також можуть відігравати значну роль у тому, наскільки ефективно ромські діти можуть інтегруватися в дошкільну спільноту.

Felhasznált irodalom

- Allport, G. W. (1999): „*Az előítélet*”, Osiris Kiadó, Budapest.
- Arató Mátyás (2014): „*Cigányok, nyelvek, oktatás és tudomány*”, Új Pedagógiai Szemle. 39-40
- Aronson, E. (1994): „*A társas lény*”, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Aronson, E. (2008): „*A társas lény*”, Akadémia Kiadó, Budapest.
- Babusik Ferenc(2003): „*A roma gyerekek óvodáztatása*”, In.:Pedagógiai folyóiratok. (<https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-pedagogiai-szemle/a-roma-gyerekek-ovodaztatasa>) Letöltés ideje: 2023. Április 25.
- Babusik Ferenc: „*A romák esélyei Magyarországon*”
- Barcy M – Diósi P. - Rudas J. (1996): „*Vélemények a másságról – előítéletek a fiatalok körében*”, Budapest.
- Bartha, Csilla (2015) „*Nyelvi hátrány, avagy a cigány gyermekek oktatásának elmulasztott lehetőségei*”, In: Szakpedagógiai körkép I. Anyanyelv- és irodalompedagógiai tanulmányok. Bölcsész- és Művészetpedagógiai Kiadványok (2), Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest.
- Beregszászi Anikó – Cserniczkó István (2004): A kárpátaljai magyarok és romák helyzete az ukrain népszámlálási adatok tükrében. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség.
- Beregszászi Anikó – Cserniczkó István (2007): Nyelvi jogok és a roma kisebbség Kárpátalján. In.: Nyelvi jogok Európában és a Kárpát-medencében. Debreceni Egyetem.
- Bernát Anikó (2014): Leszakadóban: a romák társadalmi helyzete a mai Magyarországon. In.: Társadalmi Riport, TARKI Social Research Institute, 246-264.
- Bordács Margit (2001): „*A pedagógusok előítéletességének vizsgálata roma gyerekeket és tanító pedagógusok körében*”. In.: Új Pedagógiai Szemle 2001/2 február, Országos Közoktatási Intézet, Budapest.
- Braun László – Cserniczkó István – Molnár József (2010): Romák Ukrajnában. In.: Magyar anyanyelvű cigányok/romák Kárpátalján. PoliPrint, Ungvár.
- Diósi Ágnes (1997): „*Kívül vagy belül? A cigányság és a magyar társadalom. Eszmélet.*”
- Dobrik Mónika (2002é.n.): „*A cigányság Magyarországon. Ki a cigány?*” (<https://www.fajltube.com/filozofia/szociologia/A-ciganysag-Magyarorszagon-Ki-45157.php>) Letöltés ideje: 2023. 04. 15.
- Forray R. Katalin- Hegedűs T. András (1998): „*Cigány gyermekek szocializációja*” Aula.
- Gerebes Ferenc: „*Identitás, kultúra, kisebbség*”, Osiris –MTA Kisebbségkutató Műhely.

Hajdics-Szücs Eszter Cecília (2018): „Óvoda és kisebbségi gyerekek”, Pécsi Tudományegyetem, Neveléstudományi Doktori Iskola, PhD, Pécs.

Hajdics-Szücs Eszter Cecília (2018): „Óvoda és kisebbségi gyerekek. Óvodapedagógus hallgatók és gyakorló óvodapedagógusok Magyarországon és Írországban”, Doktori (PhD) értekezés, Pécsi Tudományegyetem, Neveléstudományi Doktori Iskola, Pécs.

Havas Gábor – Kemény István – Liskó Ilona (2002): „Cigány gyerekek az általános iskolában”, Oktatáskutató Intézet – Új Mandátum Kiadó, Budapest.

Horvát Ferenc (2019): „Előítéletek, cigányellenesség” (https://www.debreciner.hu/cikk/1174_eloiteletek_ciganyellenesseg) Letöltés ideje: 2023. 04. 15.

Kemény István (1999): „A cigányok Magyarországon”, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.

Kertesi Gábor – Kézdi Gábor (1998): „A cigány népesség Magyarországon”, Budapest.

Labodáné Lakatos Szilvia – Romsits Anita (2004): „Utak a cigány gyermekekhez...Felzárkóztató programok a cigány/roma gyerekek oktatásában”, In: Kisebbségkutatás (Szerk: Cholnoky Gy.) 4.sz.

Lakatos Szilvia (2019): *A romani nyelv a kutatás és az oktatás tükrében*. In.: Alapismerek a cigány, roma közösségekről. Magyar Cserkészszövetség, Budapest. (https://www.cserkesz.hu/sites/default/files/2020-06/Romologia_beliv_szines.pdf) Letöltés ideje: 2023. április 24.

Orsós Anna (2019): *A cigányság nyelvi csoportjai – szociolingvisztikai megközelítésben*. In.: Alapismerek a cigány, roma közösségekről. Magyar Cserkészszövetség, Budapest. (https://www.cserkesz.hu/sites/default/files/2020-06/Romologia_beliv_szines.pdf) Letöltés ideje: 2023. április 24.

Paczari V. (2013): „Az előítéletek értelmezése a debreceni egyetemisták körében.” *Metaszetek*, 2012/4. szám – 2013/1. szám.

Pik Katalin (2000): „A cigány gyerekek és az óvoda esete I. Esély. 6.sz. 24-41.”

Pik Katalin (2001): „A cigány gyerekek és az óvoda esete – II. Tiszatetény, ahol szeretnek óvodába járni”.

Pik Katalin (2001): „A cigány gyerekek és az óvoda esete – II. Tiszatetény, ahol szeretnek járni. Esély. 1.sz. 47-69.”

Radó Péter (1997): „Jelentés a magyarországi cigány tanulók oktatási helyzetéről”, Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal.

Református cigány misszió (2016): „*A magyarországi cigányság alcsoportjai*”, Károli Gáspár Református Egyetem Egyház és Társadalom Kutató Intézet, 2016. február 15. (<https://ciganymisszio.reformatus.hu/hirek/a-magyarorszagi-ciganysag-alcsoportjai/>) Letöltés ideje: 2023. április 24.

Szemán Józsefné (2001): „*A cigány gyermekek óvodai nevelése*”, In.: Romák és oktatás. Iskolakultúra 8., Molnár Nyomda és Kiadó KFT, Pécs.

Tauber István (1997): „*A cigánysággal kapcsolatos előítéletek problémái*”, In.: Periféria. Roma szociológiai tanulmányok. Ariadne Alapítvány, Örökségünk Kiadó Bt., Nyíregyháza.

Mellékletek

1. számú melléklet: A kutatási kérdőív

Jó napot kívánok!

Bátyi Emese vagyok, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola IV. évfolyamos Óvodapedagógia szakos hallgatója. Szakdolgozatom témája a „A 3-6 éves gyerekek beilleszkedése magyarországi és kárpátaljai óvodákba”. Jelen kérdőív segítségével szeretném felmérni a roma gyerekek jelenlegi helyzetét óvodáskorúak körében. A kérdőív kitöltésével elősegíti munkám előrehaladását, és az eredmények feldolgozását. A kérdőív anonim, csupán néhány percet vesz igénybe.

Kérem, kitöltésével járuljon hozzá kutatásom elvégzéséhez.

Köszönöm szépen válaszait!

Kérem jelölje meg életkorát! *

- 20-30
- 31-40
- 41-50
- 51-60

Egyéb:

Lakhelye? *

- Magyarország
- Kárpátalja

Kérem jelölje meg nemét! *

- Nő
- Férfi

Önnek mi a legmagasabb iskolai végzettsége? *

- Középiskola
- Általános
- Szakgimnázium
- Főiskola
- Egyetem
- Nincs

Melyik intézményben jár az ön gyermeke? *

Milyen csoportban jár az ön gyermeke? *

- Bölcsőde
- Kiscsoport
- Középső csoport
- Nagy csoport

Az ön gyermekének csoportjában milyen létszámban vannak roma gyermekek: *

- 0
- 1-5
- 6-10
- 11-től többen

Ön szerint mennyire jellemzik a roma gyerekek családi hátterét a következő állítások? *

	Jellemző	Közepesen jellemző	Nem jellemző
Két szülő van a családban			
Nevelőszülő van a családban			
Elvált			
Özvegy			
Leányanya			
Az egyik szülő munkanélküli			
Mindkét szülő munkanélküli			
A szülők általában eljönnek a szülőértekezletre			
A szülők rendszeresen érdeklődnek a gyerekek iránt			
Hátrányos helyzetűek			
A szülők mindent megengednek a gyerekeknek			
A szülők gyakran alkalmaznak testi fenytést			

Ön mennyire fogadja el a roma gyerekeket? *

- Egyáltalán nem
- Változó
- Elfogadom
- Egyáltalán nem zavar

Ön véleménye szerint mennyire fogadják el a roma gyerekeket? *

- Egyáltalán nem
- Változó
- Elfogadják

Ön véleménye szerint a roma gyerekek mennyire tudnak alkalmazkodni az intézmény szabályaihoz? *

- Egyáltalán nem
- Változó
- Teljes mértékben

Ön együttműködő a roma szülőkkel? *

- Igen
- Nem

Ön gyermeke szenvedett-e valamilyen atrocitást a roma gyerekektől, ha igen miben? *

- Igen
- Nem

Amennyiben igen, mi volt az?

Milyen mértékben vesz részt a szülő az óvoda életében és eseményeiben?*

- Egyáltalán nem
- Valamilyen szinten
- Részt vesznek
- Teljes mértékben részt vesznek

Hogyan látja a szülő a gyermek kapcsolatát az óvónővel és a társakkal?*

- Rossz
- Semleges
- Viszonylag jó
- Nagyon jó
- Kiváló

Milyen kihívásokat tapasztal a szülő a gyermek óvodai beilleszkedésével kapcsolatban?

(több választási lehetőség) *

- Elválási nehézség
- Gyermek szorongása
- Kommunikációs kihívás
- Időbe telő alkalmazkodás
- Érzelmi támogatás nyújtása

Milyen típusú segítséget nyújt az óvoda a roma gyerekeknek a tanuláshoz és fejlődésükhöz?

(több választási lehetőség) *

- Kiemelt figyelem
- Nyelvi támogatás
- Kulturális érzékenység
- Kapcsolat építése a családokkal
- Közösségi partnerségek

Hogyan érzi a szülő a roma gyerekekkel kapcsolatos esetleges előítéleteket vagy diszkriminációt az óvodai környezetben? (több választási lehetőség) *

- Érzékenység és aggodalom
- Kommunikáció hiánya vagy nehézségei
- Megfigyelés és észlelés
- Kapcsolatok kiépítése és támogatás keresése
- Az óvoda szerepe

Milyen intézkedéseket várnak el az óvodától azért, hogy még jobban támogassa a roma gyerekek beilleszkedését és sikeres fejlődését? (több választási lehetőség) *

- Kulturális érzékenység és befogadás
- Kapcsolatteremtés a szülőkkel
- Közösségi együttműködések
- Nyelvi támogatás

Milyen mértékben vesz részt a szülő az óvodai tevékenységekben és eseményekben? (több választási lehetőség) *

- Egyáltalán nem
- Valamilyen szinten
- Részt vesznek
- Teljes mértékben részt vesznek

2. számú melléklet: Az interjú kérdések pedagógusoknak

1. Kérem mutatkozzon be
2. Melyik óvodában dolgozik ?
3. Melyik csoportban ?
4. Mikor szerezte végzettségét elismerő okmányát?
5. Hány éves dolgozik az óvodában ?
6. Miért ezt a szakmát választotta?
7. Mesélne a kezdetekről?
8. Volt-e olyan gyermek/szülő a pályafutása alatt, akivel nem találta meg a közös hangot?
9. Változtak-e a gyerekek az évek alatt, és ha, igen miben?
10. Kifejtené ezt bővebben?
11. Van e roma gyerek a csoportban ?
12. Pályafutása alatt dolgozott e már roma gyerekekkel.?
13. Mennyire tudnak beilleszkedni ?
14. Hogyan viszonyulnak a többi gyerekekhez ?
15. Tapasztalt e ön pályafutása alatt olyat hogy egy szülőnek nem tetszett hogy a csoportban van roma gyerek?
16. Mennyire másabb a velük való munka ?
17. A viselkedés formájuknál tapasztalt-e eltérést a nem roma gyerekektől ?
18. Bizonyos foglalkozásokban hogyan nyilvánulnak meg ?
19. Fejlődésben kimagaslóbbak e roma gyerekek ?
20. Mit tesznek meg önök óvónők hogy a többi gyerek elfogadja a roma gyerekeket
21. Ön mennyire fogadja el a roma gyerekeket ?
22. Mit tesz annak érdekében, hogy a roma gyerekek integrálódni tudjanak az óvodai csoportba?

Roma kultúra megértése:

23. Mennyire érzi magát felkészültnek a roma kultúra és hagyományok megértésére?
24. Hogyan integrálja az óvoda a roma kultúrát az oktatási programba?

Kommunikáció:

25. Hogyan kommunikál az óvoda a roma származású gyerekekkel és szüleikkel?
26. Tapasztalt-e kihívásokat a kommunikáció során, és ha igen, mik azok?

Beilleszkedési támogatás:

27. Milyen intézkedéseket hoz az óvoda a roma gyerekek beilleszkedésének támogatására?

28. Van-e olyan program vagy kezdeményezés, amely kifejezetten a roma gyerekek beilleszkedésére fókuszál?

Diszkrimináció és sztereotípiák:

29. Észlelt-e olyan eseteket, amikor a roma gyerekek diszkriminációnak vagy sztereotípiáknak voltak kitéve az óvodai környezetben?

30. Hogyan kezeli az óvoda ezeket a helyzeteket?

Együtműködés a szülőkkel:

31. Hogyan működik az együtműködés az óvoda és a roma gyerekek szülei között?

32. Milyen módon lehetne javítani a szülők és az óvoda közötti kapcsolatokat?

Tanulási támogatás:

33. Milyen módon segíti az óvoda a roma gyerekeket a tanulásban és fejlődésben?

34. Milyen specifikus támogatási intézkedések állnak rendelkezésre?

Звіт про перевірку схожості тексту Oxsico

Назва документа:
Bátyi Emese.pdf

Ким подано:
Greba Ildikó

Дата перевірки:
2024-05-27 18:07:07

Дата звіту:
2024-05-28 09:29:42

Ким перевірено:
I + U + DB + P + DOI

Кількість сторінок:
49

Кількість слів:
12636

Схожість 15%	Збіг: 49 джерела	Вилучено: 0 джерела
Інтернет: 11 джерела	DOI: 0 джерела	База даних: 0 джерела
Перефразовування 4%	Кількість: 46 джерела	Перефразовано: 765 слова
Цитування 16%	Цитування: 121	Всього використано слів: 2819
Включення 1%	Кількість: 8 включення	Всього використано слів: 197
Питання 0%	Замінені символи: 0	Інший сценарій: 1 слова